

Bu yazıda, önce çok kısa olarak Belçika hakkında bilgi verilecek ve ardından ülkedeki eğitim sistemi genel olarak ortaya konulacaktır. Daha sonra da ilk ve orta dereceli okullarda okutulan Din ve Ahlak derslerinin statüsü ve ders programları ile öğretim yöntemleri açıklanacaktır. Bu yapılırken önce genel bilgi sonra özet bilgi ve yorum verilecek ayrıntılar ekler kısmında gösterilecektir.

GİRİŞ

Günümüz dünyası hızlı değişimlere sahne olmaktadır. Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi dünyamızı küçülmüş, sorunlara ve olaylara uluslararası bir nitelik kazandırmıştır. Artık dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen bir olay, anında diğer ülkelerde duyulmakta, nedenleri tartışılmaktadır. Farklı ulusları bir araya getiren örgütler, tüm ulusları ilgilendiren kararlar almakta, dünya kamuoyunun oluşmasına neden olmaktadır. Dünya kamuoyu bazen o kadar etkili olmaktadır ki, uluslar kendi sorunları hakkında karar alırken dünya kamuoyunun etkisini göz önünde bulundurmamak durumundadır.

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, insan hayatını ve insanın yetiştirilmesi süreci olan eğitimi çok yakından etkilemektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel şartların etkisi altında kalan eğitim sistemleri birbirlerini etkilemekte ve ister istemez değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle ülkeler eğitim sorunlarının nasıl çözümleneceğine dair sürekli araştırmalar yapmakta ve projeler hazırlamaktadır. Bu durum, sadece geri kalmış ya da kalkınmakta olan ülkelerde değil tüm ülkelerde aynıdır.

Eğitimde reform çalışmalarının evrensel bir boyut kazandığı dünyamızda ulusların eğitim sorunlarında benzerlikler göze çarpması doğaldır. Her ulus sorunlarını kendi şartları içinde çözümlerse de çözüm yolları üzerinde başka ulusların yaklaşımlarını göz önünde bulundurmaktadır. Bununla ilgili farklı ve benzer sorunların çözümünde işbirliği yapmak, farklı görüş ve anlayışları uzlaştırmak için bazı uluslararası örgütler kurulmuştur. Birleşmiş Milletlere bağlı U.N.E.S.C.O. (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür Örgütü) ve U.N.I.C.E.F. (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) vb. örgütler dünyadaki eğitim sorunlarına çözümler aramak amacıyla uluslararası etkinlikler yapmakta, dokümanlar hazırlamaktadırlar.

Bir disiplin olarak Mukayeseli Eğitim Bilimi yukarıda anlatılanları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple mukayeseli eğitim, toplumlarda mevcut eğitim sorunlarını ve bunları doğuran nedenleri, diğer toplumlardaki benzer etkenlere değinerek belirleyen, yorumlayan bir inceleme ve araştırma alanı olarak tanımlanmaktadır.³

Türkiye'de mukayeseli eğitim alanındaki çalışmalarda daha çok ülkelerin eğitim sistemleri genel olarak ele alınmıştır. Çeşitli ülkelerdeki din eğitimi uygulamaları ile ilgili çalışmalar ise oldukça az ve yüzeyseldir. Halbuki sağlam bir mukayese için, çeşitli ülkelerdeki din eğitimi ile ilgili uygulamaların bilinmesinde yarar vardır.

¹ * Bu makale, "Belçika'da İlk ve Orta Dereceli Okullarda Din ve Ahlak Öğretimi", CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:3, Sivas 1999, ss.101-147'de yayımlanmıştır.

Betimleyici bir amaçla hazırlanan bu yazıda, Belçika'da ilk ve orta dereceli okullardaki din ve ahlak öğretimi tanıtılacaktır. Avrupa ülkeleri arasında Belçika'nın din eğitimi açısından özel bir konumu vardır. Ülkede Katolik eğitiminin etkililiğinin yanında, örgün eğitim ders programlarında zorunlu din ve ahlak dersine yer vermesi bakımından da Belçika'nın durumu incelemeye değer durumdadır.

Belçika Hakkında Genel Bilgiler

Nüfus: Belçika 1830 yılında kurulmuş bir kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 30 519 km ve nüfusu 1995 yılı itibariyle 10.130.574 'dür.^[4] Ülke nüfusunun % 57 sini oluşturan Flamanlar Germen ırkından olup Flamanca (Flemenkce) konuşurken, nüfusun % 42 sini oluşturan ve Latin ırkından gelen Valonlar ise Fransızca konuşurlar. Doğuda Almanya sınırına yakın bölgede oturan ve Almanca konuşanlar çok küçük bir azınlığı oluştururlar. Ülkede konuşulan bu üç dil de resmi dildir. Avrupa'da nüfusu artmayan, hatta yavaş yavaş azalan ülkeler arasında yer alan Belçika'nın nüfus yoğunluğu ise kalabalıktır.^[5]

Devlet Yapısı: Bölge ve topluluklar üzerine kurulmuş federal bir devlet olan Belçika Krallığı anayasal bir monarşi rejimi ile yönetilmektedir.^[6] Belçika'nın devlet yapısı oldukça karmaşıktır. Son yirmi yıldır devletin siyasi, yasama ve idari yapıları federal bir sisteme göre gelişmektedir. Ülkede, siyasal birlik rejimi yerine, yetkilerin, belediyeler, eyaletler, bölgeler ve kültürel topluluklar ile merkezi otoriteler arasında dağıtıldığı bir idari rejim uygulanmaktadır. Genel olarak, topluluklar ve bölgeler birer politik kurum olarak kabul edilirler. Bu kurumlar, karar yetkisi olan, seçimle işbaşına gelen bir meclise, kendi mali yönetimine ve yürütme gücü olan bir icra organına sahiptir.

Anayasa, Belçika'da üç topluluğun ve üç bölgenin varlığını kabul etmektedir. Topluluklar; Fransız, Flaman ve Alman Topluluklarıdır. Topluluğu belirleyen temel unsur kültür ve dildir. Bölgeler ise; Valon, Flaman ve Brüksel'dir.^[7]

EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI

Belçika'da 1988 yılından itibaren eğitim, topluluk yönetimlerinin yetki alanı içindedir. Sadece şu 3 konu merkezi devletin sorumluluğundadır: 1. Zorunlu eğitimin başlangıç ve bitişini belirleme. 2. Diplomaların verilmesi için gerekli asgari şartların belirlenmesi. 3. Emekli ödeneklerinin plânlanması.^[8] Ülkede şu anda birisi Fransız diğeri Flaman Topluluğuna ait olmak üzere iki Eğitim Bakanlığı bulunmaktadır.^[9] Anayasanın 17. maddesi ve 29 Mayıs 1959 tarihli "Eğitim Sözleşmesi" : "Pacte Scolaire" eğitim-öğretim esaslarını belirler. Bu esaslar çerçevesinde eğitim sisteminin durumunu şöyle özetleyebiliriz.

1. Anayasanın 17. Maddesi, "*Öğretim serbesttir. Her türlü kısıtlayıcı önlem yasaktır. Suçlar ancak kanunlarla cezalandırılır. Devlet tarafından finanse edilen eğitim, kanunla düzenlenir.*" der. Belçika'da öğretim kurumları açmada hiç bir kısıtlama yoktur. Herkes bu amaçla faaliyet gösterebilir, okullar, kurslar açabilir. Ancak, devletin resmen tanıdığı diploma ve unvanları vermek ve devlet destekleme yardımlarından yararlanmak isteyen okullar, yapılarını kanunlarda belirtilmiş şartlara uydurmak zorundadır.^[10] Bu şartlar daha çok okulların fiziki yapısıyla ve öğretimin sağlıklı yapılmasıyla ilgilidir. Devlet yardımı almak istemeyenler bu şartlara uymak zorunda değildir.

2. Bir öğretim kurumunun yetkilisi, o kurumun düzenlemeden sorumlu özel veya tüzel kişisidir. Yürürlükteki yasal esaslar çerçevesinde, her düzenleyici güç, uygulanacak eğitim programlarını, öğretim yöntemlerini, ders kitaplarını, çalıştırdığı personelini belirlemekte tamamen serbesttir.

Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurumu, resmi öğretim kurumlarında yapılan eğitim seviyesinin yükseltilmesi yolunda çalışmalar yapar. Özel öğretim kurumları teftiş sistemlerini kendileri kurarlar.

3. Anayasal özgürlük gereği, Belçika'da öğrenim, aşağıdaki güçler tarafından düzenlenmektedir.

A. Fransız ve Flaman Toplulukları tarafından düzenlenen okullar.

B. Topluluklar tarafından ödenekle desteklenen (finanse edilen) okullar; Bunlar da,

a. İl idarelerinin (province) açtığı okullar.

b. Belediye okulları.

c. Özel kurumlar tarafından açılan okullar.

d. Özel kişiler tarafından açılan okullar.

C. Özel paralı okullar.

Yukarıda belirtilen özel kurumları biraz açıklamakta yarar vardır. Bu türdeki okullar, kar amacı gütmeyen dernekler tarafından düzenlenmektedir ve büyük bir çoğunluğu Katolik okullarıdır. Katolik okullarından başka ilkököl düzeyinde birkaç Protestan Okulu, Müslümanların yaklaşık 200 öğrenci kapasiteli bir ilkököl, Yahudilerin ilk ve ortaöğretim seviyesinde bir kaç okulunun yanı sıra hiç bir dinî cemaate bağlı olmayanların (laiklerin) da özel okulları bulunmaktadır. Bu okullarda görev yapan personel, işletme, araç gereç, bina yapım ve tefrişi ile ilgili giderler topluluk bütçesinden karşılanmaktadır. Bunun yanında çok az sayıda özel kurum ya da kişiler tarafından açılan paralı okullar da bulunmaktadır.^[11] Özel okulların içinde Katolik okullarının çok olmasının sebeplerinden bazıları şunlardır; ülkenin güçlü bir Katolik gelenekten gelmesi, Kilisenin sosyal ve eğitim alanlarında iyi örgütlenmiş ve yıllardır okullarında belli bir öğretim kalitesini yakalamış olmalarıdır. Bu okulların dağılımı konusunda bir fikir vermesi açısından önce Fransız bölgesindeki 1993-94 öğretim yılındaki öğrenci sayılarına bakalım.^[12] Aşağıdaki Tablo'daki Özel okulların hemen hemen tamamı Kiliseye bağlı Katolik okullarıdır. Buna göre, Kilise Okulları tüm öğrencilerin yarısına yakınına eğitmektedir.

Fransız Topluluğu okulları 1993-94 Öğretim yılı istatistikleri

Eğitim Seviyesi	Topluluk okulu	İl idaresi	Belediye	Özel kişi ve kurum	Toplam öğrenci
Okul öncesi	15.102	500	84.758	68.391	168.751
%	8.9	0.2	50.2	40.5	100
İlkokul	35.950	1.773	136.892	142.055	316.670
%	11.3	0.5	43.2	44.8	100
Ortaöğretim	91.566	30.030	31.370	194.779	347.745
%	26.3	8.6	9.0	56.0	100
Yükseköğret	15.022	12.373	9.235	33.704	70.334
%	21.3	37.4	13.1	47.9	100
Toplam	157.640	44.676	262.255	438.929	903.500
%	17.4	4.9	29.0	48.5	100

Bir de, Flaman Topluluğu 1996-97 öğretim yılındaki istatistiklerine göz atalım.^[13] Flaman Topluluğunda, öğrencilerin % 69.2'si özel okullarda okumaktadır. Bu okulların çoğunluğu Katolik okullarıdır.

Flaman Topluluğu 1996-97 öğretim yılı istatistikleri

Eğitim Seviyesi	Topluluk okulu	İl idaresi	Belediye	Özel kişi ve kurum	Toplam öğrenci
Okul öncesi	32.741	255	48.898	171.149	253.043
%	12.9	0.1	19.3	67.6	100
İlkokul	57.087	932	91.816	267.534	417.369
%	13.7	0.2	22.0	64.1	100
Ortaöğretim	74.026	13.568	25.336	334.845	447.775
%	16.5	3.0	5.7	74.8	100
Toplam	163.854	14.755	166.050	773.528	1.118.187
%	14.7	1.3	14.8	69.2	100

Bu yazıda, il idareleri, belediyeler ve topluluklar tarafından düzenlenen okullara **resmi okul**, özel kişi ve kurumlarca açılan okullara da **özel okul** denilecektir.

4. Bu okul sistemi sayesinde herkes istediği inanç ve düşüncedeki bir öğretim kurumunda öğrenim yapma imkanına sahip olmaktadır. Anayasa'nın 17 maddesi 1. bendi şöyle demektedir: “ *Topluluklar velilerin özgür seçimlerini garanti eder. Topluluklar tarafsız (nötr) bir öğretim düzenler. Tarafsızlık (nötr olma), öğrencilerin ve velilerin felsefi, ideolojik ya da dinî anlayışlarına saygılı olmak demektir. Resmi güçler tarafından düzenlenen okullar, zorunlu öğretimin sonuna kadar, tanıdığı dinlerden birisine ait din ya da dinî olmayan ahlak (derslerinin) öğretimi arasında seçme imkanını sunmak zorundadır.*”

5. Anaokulları 2,5 yaşındaki öğrencileri okula kabul eder. İlkokul 6 yaşında başlar ve ikişer yıllık 3 dönemden toplam 6 yıldır. 6 yıllık ortaöğretim;

a. İkişer yıllık 3 dönemi (2+2+2) kapsayan (yeni) I. tip öğretim,

b. Üçer yıllık 2 dönemi (3+3) kapsayan (eski) II. tip öğretim olmak üzere ikiye ayrılır.

Ortaöğretimde dört tür okul bulunmaktadır, bunlar;

a. Genel öğretim,

b. Teknik öğrenim,

c. Mesleki öğrenim,

d. Güzel sanatlar öğrenimidir.^[14]

6. Zorunlu öğretim 6 ile 18 yaş arasındaki çocuk ve gençleri kapsamaktadır. Bunun 15 ya da 16 yaşına kadar olan bölümü tam zamanlı, diğer kısmı yarı zamanlı öğrenim olabilir.^[15] Belçika yasaları bu zorunlu öğrenim çağında ev öğretimini de kabul etmektedir. Bu tip öğrenciler öğretim yılı sonunda sınava girerler.^[16]

7. Yükseköğrenim, üniversitelerde ve üniversite statüsünde olmayan yüksekokullarda yapılır. Üniversiteye giriş genel ve teknik lise mezunları için bir kaç teknik okul dışında sınavsızdır. Öğrenciler ortaöğretimde aldıkları diplomalara göre istedikleri fakülte veya

yüksekokula girebilir. Fakat istatistiklere göre, üniversiteye kayıt yaptıranların ancak % 29'u mezun olabilmektedir.^[17]

Ülkenin en eski üniversitesi 1426 yılında kurulan Louvain (Leuven) Katolik Üniversitesidir. Bugün, bu üniversite birisi Fransızca diğeri Flamanca eğitim veren iki ayrı üniversite haline gelmiştir. Yine Fransızca ve Flamanca eğitim yapan 2 adet Özgür Brüksel Üniversitesi bulunmaktadır. Bunlardan başka Katoliklerin birçok üniversite ve yüksekokulları, Protestanların içinde sadece İlahiyat Fakültesi bulunan bir üniversitesi ve yüksekokulları vardır. Ayrıca Gent, Antwerpen, Mons ve Liège Üniversiteleri de Topluluklar tarafından düzenlenmektedir.

8. Zorunlu öğrenim çağı boyunca öğretim parasızdır.^[18] Yükseköğretimde ise belli bir harç alınmaktadır. Ancak bunun büyük bir kısmı yine sigorta, sosyal yardım vb. fonlardan öğrenci velisine geri ödenmektedir.

9. Avrupa Topluluğunun 1976 yılında aldığı bir kararla kadınlar, iş bulmada, çalışma hayatında, eğitimde ve meslekte ilerleme alanlarında erkeklerle aynı haklara sahip olmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak okullarda kız ve erkek çocuklarının karışık okuması kararlaştırılmıştır. Ancak hala belli sayıda sadece kız veya sadece erkeklerin devam ettikleri özel Katolik okulları bulunmaktadır.^[19]

DİNİ TOPLULUKLAR VE EĞİTİM

Belçika halkının büyük bölümü Hristiyan Katolik'tir. Yapılan değişik anketlerin ortalamasına göre halkın; % 65'inin Katolik^[20]; (80 ila 100 bin arasında) % 1 Protestan^[21]; (40 bin civarında) % 0,4 Yahudi^[22]; (350 bin civarında) % 3,5 Müslüman^[23]; % 7 ateist (tanrı tanımaz); % 22 agnostik^[24] (tanrının varlığı ya da yokluğu konusunun tam olarak bilinemeyeceğini söyleyenler) olduğu söylenebilir. Katoliklerin içinde Kiliseye devam edenlerin oranı ise % 18 civarındadır. Yine Flaman bölgelerinde Kiliseye bağlılık Valon bölgelerine göre daha fazladır. İki dil konuşulan başkent Brüksel'de Kiliseye bağlılığın giderek zayıfladığı görülmektedir.^[25]

Din özgürlüğünün büyük önem taşıdığı Belçika'da şu anda resmen tanınan dinlerden Katoliklik ve Protestanlık 1802 yılı, Anglikan 1870 ve Ortodoks 1985 ve Yahudilik 1808 yılında tanınmıştır. Bu dinlerin dinî ve eğitim işlerini kendilerini resmen temsil eden kurumları yürütmektedir. 19 Temmuz 1974 yılında tanınan İslâm dinini resmen hangi kurumun temsil edeceği belli olmadığı için Müslümanlar birçok yasal haklarını kullanamamaktadır.^[26] 1999 yılı başına kadar 1992 yılında Adalet Bakanlığınca^[27] atanan 16 kişilik bir "Belçika Müslümanları Yürütme Kurulu"^[28] daha çok İslam din dersi öğretmenleri ile ilgilenmekte iken bu yıl bu komite için yeni seçimler yapılmıştır. Bundan sonra İslâm din dersi ile ilgili konularda yeni seçilen komite yetkili olacaktır.

Bir yazarın^[29] belirttiği gibi Belçika, bir kaç yüzyıldır devam eden laikler ile Katolikler arasındaki çatışmadan kurumsal çoğulculuğa ulaşmış bir ülkedir. Ülke derin bir Katolik kültürden gelmektedir. Ülkedeki okullarda, kimin sözünün geçeceği konusundaki laiklerle Katolikler arasındaki çatışmalar tarihe "okul savaşları" adıyla geçmiştir. Bunların ilki 1840'larda başlamış,^[30] son olarak 29 Mayıs 1959 yılındaki "Eğitim Sözleşmesi" ile ortak bir noktaya ulaşılmıştır. Ancak buna rağmen tartışmalar hala sürmektedir. Tartışmanın temelinde, Katolik Kilisesinin okulları ve Kilisenin eğitime etkisi ve devletin (Bakanlıkların ve belediyelerin) özel Katolik okullarına para yardımı yapıp yapamayacağı tartışması yatmaktadır. Bugün okulların yarısından fazlasını elinde tutan Katolik Kilisesi kendisinin

eğitimin hizmetinde olduğunu ve eğitim görevini paylaştığını söylemektedir.^[31] Fakat Kilise mi eğitimin hizmetinde yoksa eğitim mi Kilisenin emrindedir?^[32] Bu tartışılmaktadır.^[33]

1960'larda tüm siyasi partiler, Kilise-politika tartışmasına katılmışlar ve sonunda çoğulculuğa izin vermeyi sadece sözde değil, uygulamada da benimsemişlerdir. Dindar veya hümanist olmak, belirli bir siyasi partiye katılmak için bir engel olmaktan çıkarılmış, Belçikalılara tanınan tüm hak ve özgürlüklerden herkesin hiç bir ayırım yapılmaksızın yararlanması kararlaştırılmıştır.^[34]

1959 yılındaki "Eğitim Sözleşmesi" ne göre, okul açmak serbesttir. Şartlarını yerine getiren her eğitim kurumu devlet yardımını alabilir.^[35] Ayrıca Anayasanın 181. Maddesine göre devlet, resmen tanıdığı dinin resmi temsilcilerine (culte) dinî çalışmalar için yıllık bütçeden pay ayırır.^[36] Herhangi bir dini kabul etmeyen laikler de aynı yardımı "kar amacı gütmeyen dernekler" statüsü çerçevesinde almaktadırlar. Ancak laikler kendilerinin de, bir din dışı insancı (hümanist) felsefe üzerine kurulmuş bir topluluk olarak kabul edilerek, aynı hakka sahip olmaları konusunda çalışmalar yapmaktadırlar.^[37]

Ülkedeki çoğunluğu oluşturan Katolikler, kiliseleri, sendikaları, sigorta şirketleri, hastaneleri, yazılı ve sözlü basın kuruluşları, eğitim kurumları, sosyal ve yardım kurumları, kültürel ve ticari çalışmalarıyla ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında etkin bir rol oynamaktadır.^[38] Özellikle eğitim kurumlarının yarısından fazlasını elinde bulunduran Katolik Kilisesi kendi okullarında daima dinî havayı yaşatmaya çalışmaktadır.

Dinî hava sadece Kiliseye bağlı okullarda değil hayatın her alanında etkisini göstermektedir. Bir krallık olan Belçika'da "Milli Bayram" vb. bazı devlet törenleri hala Katolik anlayışına uygun olarak kutlanmaktadır.^[39]

GENEL OLARAK DİN EĞİTİMİ

Belçika'da eğitimde Kilisenin büyük bir etkisi vardır. Yukarıda da açıklandığı gibi ülkede her tür eğitim serbesttir. İsteyen istediği kurs ya da okulu açabilir. İlk, orta ve yükseköğretimdeki örgün öğretim kurumlarının yanında Kilisenin veya yan kuruluşlarının açtığı Kataşez (catéchèse) adı verilen dinin inanç ve ibadetlerinin öğretildiği kurslar yapılmaktadır. Ayrıca, çeşitli dinî gruplar, dernekler aracılığı ile devlet yardımı alarak birçok (resim, müzik, dil kursları, gençlik kampları, toplantıları, gezileri gibi) sosyal ve kültürel çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Belçika'da öğrencilerin yarıdan fazlası Katolik okullarında okumaktadırlar. Bu yazının ana konusu din ve ahlak dersleri olmasına rağmen, konuya açıklık getirebilmek için özel Katolik okullarının durumunu biraz açıklamak yararlı olacaktır. Bunun yanında Animasyon derslerinden de bahsetmek gerekmektedir. Çünkü bu dersler din eğitimi destekler veya tamamlar şeklinde yapılmaktadır.

Belçika kuvvetli ve dinamik bir Katolik kültür mirasına sahiptir.^[40] Ülkedeki bir öğretim yılı içindeki toplam 41 günlük tatilin sadece bir günü İkinci Dünya savaşının sona ermesinin yıldönümüdür. Diğerleri tamamen dinî günlerdir. Bu dinî tatiller sadece o günle sınırlı değildir. Dinî günün kutlanması için günlerce önce hazırlıklar başlar. Fişler, boyamalar, resimler, okulun ve sınıfın süslenmesi, yumurtaların boyanması ve saklanması, çam ağaçlarının rengarenk ışıklandırılıp dallar arasına hediyelerin yerleştirilmesi bir oyun ve eğlence havası içinde yapılmaktadır.^[41] Bu dinî günlerden en önem verileni ise Noel kutlamalarıdır. Bu kutlamalara kendisini Hristiyan olarak kabul etmeyenler bile bir toplumsal eğlence olarak katılmaktadır.

Özel Katolik Okulları

Katolik okullar kendilerini eğitim hizmetini paylaşanlar ya da eğitimin hizmetçileri olarak görmektedirler.^[42] Bu eğitim hizmetinin yanında Hz. İsa'nın mesajını açıklamakta aynı okulların görevleri arasındadır. Çünkü Hristiyan inancı eğitimi bir sorumluk olarak göstermektedir.^[43] Daha önceleri Katolik okullarında dinî eğitim daha etkili ve yoğun iken halkın dünyevileşmesi (sécularisation) ve değişik inançların ortaya çıkması sonucu çoğulcu bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Böyle bir toplumda okullar hem Hz. İsa'nın mesajlarına uyarken, halkın dinamik kültürüne de saygılı olmak zorundadır. Yani hem inançlı hem de hoşgörülü olma kararı alınmıştır.^[44]

Kilise de toplumdaki bu gelişmelere ayak uydurabilmek için sürekli kendisini yenileme çabası içindedir. Uzun süre, Katolik okulu, Kilise tarafından “bir Hristiyanlaştırma yeri” olarak görülüyordu. Ancak, 1963-65 yılları arasında yapılan II. Vatikan Konsilinde^[45] alınan kararlarla birçok anlayış değiştirildi. Bunlardan birisi de, Hristiyan okulu her şeyden önce, iyi bir okul olmak zorundadır. Böylece okullar, gençlerin eğitim ve yetiştirilmesinin hizmetinde olacaklardır. Artık okullar, “Hristiyanlaştırmak için bir yer” değil, Hristiyanlaştırma yeridir. Orada, eğitmek ve Hristiyanlaştırmak olmak üzere iki doğal etkinlik söz konusudur. Bu ilke, şöyle güzel bir formülle ifade edilmiştir; “orada, öğretmek ve eğiterek Hristiyanlaştırmak”.^[46]

1982 yılında Bangkok'da yapılan “Uluslararası Katolik Öğretimi Kongresi”nde Hristiyan okulları için belirlenen değerler şunlardır: Diğer insanlara saygı, yaratıcılık, sorumlu ve samimi dayanışmadır.^[47] Yine bu okullar için belirlenen üç temel özellik de şudur;

1. İnsanlara hizmet etme güdüsü.
2. Aşkın gerçek kaynağı (olan Tanrı aşkı) bilinci.
3. İncil, insancılık (hümanizm) ve eğitim bilimi (pedagoji) arasındaki tutarlılık.^[48]

Belçika'da din ya da ahlak dersi öğretim programları ve öğrenci karnelerinde en üst sırada yer almaktadır. Katolik okullarında her sınıfta haç işareti asılmakta ve bazı sınıflarda dinî köşe bulunmaktadır. Okulların birçoğunun adı, din büyüklerinin adını taşımaktadır. Üniversite ve yüksekokulların adı ise direk Katolik Üniversite vb. şeklindedir.

Söz konusu okullar bugün dinî karakterli 4 çeşit etkinlik yapmaktadırlar. Bunlar:

1. Katolik din dersleri.
2. Ruhani gösteri/etkinlik (Animation spirituelle) dersleri.
3. Özellikle (direk) dinî içerikli etkinlikler.
4. Dinî içerikli olmayan ancak dolaylı olarak ruhani özellik taşıyan etkinlikler.^[49]

Burada 3. ve 4. Maddede belirtilen etkinlikler, okulun açılış ve kapanışında yapılan toplantılar, yaş günü ya da önemli kişilerle ilgili kutlamalar, yeni bir öğretmen veya öğrencinin gelmesi ya da gitmesinden dolayı yapılan gün ve geceler, Noel pazarları (okulda açılan çarşılar), Ekmek-Şarap Ayini, Paskalya bayramı ve benzerleridir.^[50]

Animasyon (Drama, Rol Yapma, Gösteri, Canlandırma) Dersleri

Belçika'daki resmi ve özel okullarda animasyonlar (yani, “drama, rol yapma, gösteri, canlandırma” diye tercüme edebileceğimiz etkinlikler ya da dersler) yapılmaktadır. Animasyon dersleri resmi okullarda daha çok genel olarak eğlenerek öğrenme anlamında bir çeşit drama ve tiyatro oyunları şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Katolik okullarında ise bu ders, “ruhani gösteri” (l'animation spirituelle) adını almaktadır. Sınıf öğretmenleri ya da göstericiler (animateur - animatrice) tarafından verilen bu

dersler bir anlamda din dersini takviye ve derste öğrenilenlerin uygulanması amacını taşımaktadır. Bu derslerde öğrenciler, dua ve ilahiler söylemekte İncil metinleri okumakta ve yarı ayin havası oluşturulmaktadır.

Animasyon dersleri, okulların durumuna göre değişmekle beraber genel olarak hafta iki saat olarak uygulanmaktadır. Dolayısıyla Katolik okullarında din dersi bu dersle birlikte haftada en az 4 saate çıkmaktadır.

Anaokullarında ve Yüksek Öğretimde Din Eğitimi

Belçika'da 2,5 ile 6 yaşındaki çocukların devam ettiği anaokullarında din eğitimi sınıf öğretmenleri ve göstericiler (animatör - animatris) tarafından verilmektedir.

Katolik anaokullarında eğitim dua ile başlar. Oyunların çoğu dinî içerikli olup, oyuncaklar, resimler, boyama kitapları, film vb. araç-gereçlerle desteklenmektedir. Ayrıca öğrenciler toplu halde Kiliseye götürülmekte, dualar, ilahiler söylenilmektedir.

Resmi okullarda ise Katolik okulları kadar dinî bir hava olmasa bile, birçok dinî gün ve olaylar Belçika kültürünün bir parçası olarak kutlanılmaktadır. Bunun en belirgin örneğini Noel , Aziz Martin, Aziz Nikola vb. kutlamaları oluşturur.

Yükseköğretimde din eğitimi bu makalenin konusu dışında olduğu için ayrıntıya girilmeyecektir. Ancak, kısaca bakıldığında Belçika'da yükseköğretimde din eğitimini iki ayrı türde değerlendirebilir.

1. Din dersi öğretmeni ve din adamı yetiştirmeye yönelik mesleki din eğitimi.

2 Katolik üniversite ve yüksekokullarında verilen din dersleri.

Birincisine yönelik Fransızca ve Flamanca öğretim yapan iki Katolik üniversitede bulunan İlahiyat Fakülteleri vardır. Bunlar liselere din dersi öğretmeni ve din adamı yetiştirmektedirler. Yine ilkokul ve ortaöğretimin ilk kademesine din dersi öğretmeni ve din adamı yetiştiren üç yıllık Katolik yüksekokulları bulunmaktadır.^[51] Aynı şekilde Protestanların da bir İlahiyat Fakültesi ve yüksekokulları vardır.

Katolik üniversite ve yüksekokullarındaki bütün bölümlerde okuyan öğrenciler haftada bir iki saatlik din dersleri okurlar. Yine bazı fakültelerin dinî olmayan lisansüstü öğretim programlarında o branşla ilgili Kilisenin görüşlerini yansıtan dersler zorunlu olarak okutulmaktadır. Örneğin, nüfusla ilgili bir lisansüstü programda Kilisenin nüfus konusundaki görüşleri ile ilgili bir ders bulunabilmektedir. Ayrıca bu üniversite ve yüksekokullarda zaman zaman dinî içerikli konferansların yanında gençlere yönelik ayinler ve ruhani gösteriler düzenlenmektedir. Bu üniversite ve yüksekokullarda özellikle görevli ve ruhani etkinliklerden sorumlu papazlar vardır.

Bu girişten sonra Belçika'daki ilk ve orta dereceli okullardaki din ve ahlak derslerine geçebiliriz.

İLK VE ORTA DERECELİ OKULLARDAKİ DİN VE AHLAK DERSLERİ

Din ve Ahlak (Moral) Derslerinin Statüsü

Belçika Anayasası gereği öğrenciler ilk ve orta dereceli okullarda haftada en az iki ders saati din ya da ahlak derslerinden birisini okumak durumundadır. Bu derslerin zorunlu olmasının tarihi 1842 yılına kadar gitmektedir.^[52] Çeşitli zamanlarda değişiklikler yapılmasına rağmen bu derslerle ilgili ana düzenlemeler Anayasanın 17. maddesinde ve 29 Mayıs 1959 tarihli "Eğitim Sözleşmesi" ile ilgili yasanın 8-12 maddelerinde yer almıştır.

Bu yasanın 8. Maddesi şöyledir: "*Resmi kurumlara ait ilk ve orta öğretimdeki haftalık ders programlarında, en az iki ders saati din ve ahlak dersine yer verilmek zorundadır. Din*

öğretimi “Katolik, Protestan, Yahudi, İslâm ya da Ortodoks” dinlerinden birisi ve bu dinlerin ahlakından olmak zorundadır. Ahlak öğretimi ise dinî olmayan (bir ahlak) olmak zorundadır. Aile reisi, vasi ya da çocuğu korumakla görevli kişi, (öğrencinin) okula ilk kaydı sırasında din ya da ahlak dersinden hangisini seçtiğini resmen imza ile bildirmek zorundadır. Şayet din dersi seçilmişse bunda hangi dinin seçildiği belirtilir. 18 yaşına gelen öğrenciler seçimlerini kendileri yapar.” Demek ki, Anayasa ve bu yasaya göre öğrenci ya da velisi ülkedeki bütün bu okullarda şu iki dersten birisini seçmek zorundadır.

1. Din dersi
2. Laik (hiç bir dine bağlı olmayan) ahlak (moral) dersi.

Zorunlu seçmeli olarak beş tip din dersi bulunmaktadır. Öğrenci şu beş dersten birisini zorunlu olarak seçecektir:

- a. Hristiyan Katolik
- b. Hristiyan Protestan
- c. Hristiyan Ortodoks.
- d. Yahudilik
- e. İslam.

İsimlerinden de anlaşılacağı gibi bir dini öğrenmek isteyenler din derslerine girerken, bunlara girmek istemeyenler de ahlak dersine girmektedirler. Öğrenci velileri ilk kayıta ve her yıl öğretim yılı başında form dilekçede hangi dersi okuyacağını belirler.

Bu din ve ahlak derslerini seçme imkanı, ancak resmi okullarda vardır. Doğal olarak Katolik okulunda okuyanlar bu okulu tercih etmekle baştan Katolik din dersini seçmiş olmaktadır. Katolik okullarında Katolik din dersinin dışında din ve ahlak dersi yoktur. Bir kaç tane olan Protestan ve Yahudi Okulu ile bir adet ilkokulu bulunan Müslüman okulunda da seçme imkanı yoktur.

Ancak son yıllarda Katolik okullar, öğrenci mevcudunun % 40’ının Müslüman olması halinde ilkokullarda İslâm dini dersi vermeyi kabul etmişlerdir.^[53] Fakat buna uygulamada fazla yer verilmemektedir.^[54]

Ortodoks din dersi, 1997-98 öğretim yılından itibaren başlamıştır. Resmen din olarak tanınmış olan Anglikan mezhebi ile ilgili din dersi ise şu anda okutulmamaktadır. Yahudi din dersi ise, din derslerinin zorunlu olmasından bu yana okullarda yer almaktadır. Resmi okullarda ve özel Yahudi okullarındaki dersin programını ve öğretmenini Yahudi cemaati kendisi belirlemektedir.

İslâm din dersi ise 1975-76 öğretim yılından itibaren okullarda tecrübe mahiyetinde yer almaya başlamıştır. 20 Şubat 1978 tarihinden itibaren de yasal olarak okutulmaktadır. Belçika’da İslâmî temsil edecek Kilise benzeri resmi bir kurum olmadığı için İslâm din dersi müfettişi ve öğretim programı bulunmamaktadır. Adalet Bakanlığı 1992 yılında İslâm din dersleri ve öğretmenleriyle ilgilenecek bir yürütme kurulu atamıştır. Bu kurulda 1997 yılında 3 Belçika asıllı Müslüman, 7 Faslı, 3 Türk, 1 Tunuslu, 1 Lübnanlı ve 1 Senegalli olmak üzere toplam 16 kişi^[55] görev yapmakta bir Türk üyenin yeri ise boş bulunmaktadır.^[56] 600’ün üzerinde, çoğunluğunu Faslı, Tunuslu ve Türklerin oluşturduğu İslâm din dersi öğretmenlerinin bir kısmı ne din eğitimi ne de öğretmenlik dersleri okumamış kişilerdir. İslam din dersinin her hangi bir programı ve ders kitabı olmadığı için öğretmenler derste istediklerini öğretmektedirler.^[57]

Bu kadar seçim imkanının bulunduğu ve çoğulcu bir topluma doğru giden ülkedeki “öğrenciler din ve ahlak derslerinden hangilerini tercih etmektedirler?” sorusunun cevabı verilmelidir.

1993-94 öğretim yılı istatistiklerine göre Fransız Toplumunda din ve ahlak derslerini okuyan öğrencilerin sayıları şöyledir.

Fransız Toplumunda ilkokullarında 1993-94 Öğretim yılında din ve ahlak dersi alan öğrencilerin sayıları^[58]

DERS	Topluluk okulu	İl idaresi	Belediye	Özel kişi ve kurum	Toplam öğrenci	%
Katolik	19.766	520	81.745	133.045	235.076	77.3
Protestan	721	13	2.582	128	3.444	1.1
Yahudilik	30	-	232	525	787	0.2
İslâm	2.624	6	12.939	1.010	16.579	5.4
Ahlak	9.940	413	35.929	1.789	48.071	15.8
Toplam	33.081	952	133.427	136.497	303.957	100

Fransız Toplumunda orta dereceli okullarda, 1993-94 Öğretim yılında din ve ahlak dersi alan öğrencilerin sayıları^[59]

DERS	Topluluk okulu	İl idaresi	Belediye	Özel kişi ve kurum	Toplam öğrenci	%
Katolik	31.336	10.187	8.174	185.102	234.799	70.8
Protestan	1.964	440	466	37	2.907	0.8
Yahudilik	222	16	198	352	788	0.2
İslâm	7.081	1.641	5.163	147	14.032	4.2
Ahlak	47.362	15.406	15.286	1028	79.082	23.8
Toplam	87.965	27.690	29.087	186.666	331.608	100

İstatistiklere göre, Fransız Toplumunda, ilkokul öğrencilerin % 77.3’ü Katolik, %1.1’i Protestan, % 0.2’si Yahudi, % 5.4 İslâm din dersi ve % 15.8’i laik ahlak dersi okumuşlardır. Ortaöğretimde (ortaokul ve lise), öğrencilerin % 70.8’i Katolik, % 0.8’i Protestan, % 0.2 Yahudi, % 4.2’si İslam din dersini ve % 23.8’i laik ahlak dersini seçmişlerdir. Flaman Toplumuna ait istatistikler elde edilememiştir. Ancak, Flaman Bölgesinde Katolik din dersi okuyan öğrenci sayısı Fransız Bölgesine göre daha çoktur. Her şeyden önce burada, 1996-97 istatistiklerine göre, ilkokulların % 64.1’i ve ortaöğretim okullarının % 74.8’i Katolik okullarıdır. Katolik okullarına giden öğrenciler otomatik olarak Katolik din dersini tercih etmiş oluyolar.

Bu bilgilerden sonra derslerin öğretim programlarına geçebiliriz. Burada, önce Fransız Toplumundaki okullarda okutulan din derslerinden Katolik din derslerinin programları üzerinde durulacak, sonra da Ahlak dersinin programları açıklanacaktır. Çünkü Protestan, Ortodoks ve Yahudi din dersine devam eden öğrenci sayısı çok azdır. Yukarıda da belirtildiği gibi İslam din dersinin ise programı bulunmamaktadır.^[60]

KATOLİK DİN DERSİ PROGRAMLARI

İlk girişte de kısaca bahsedildiği gibi, din dersi programlarını ilgili dinin temsilcileri yapmaktadırlar. Katolik din dersinin programının da doğal olarak Katolik Kilisesi yapmaktadır. Programın içeriğini açıklamadan önce, dersin felsefesine ve programın modeline bir göz atmakta yarar vardır.

Katolik Din Dersi Programının Felsefesi ya da Amaçlarının Tarihi Gelişimi

Din dersinin bugünkü durumunu iyi anlayabilmek için kısaca tarihi gelişimine bakmak zorunluluğu vardır. Tarihi gelişimine diyorum, çünkü dersin son 40-50 yıllık geçmişine baktığımızda, dersin felsefesinin ve amaçlarının çok değiştiğini görüyoruz. Tüm dünyada hızlı bir toplumsal gelişme olduğu artık herkes tarafından kabul edilmekte ve bu gelişmeye ayak uydurma çalışmaları yapılmaktadır. Belçika tarihinde ve halen de toplumda etkin bir güce sahip Katolik Kilisesi de bu toplumsal gelişmeye paralel olarak din eğitimi ve tebliğinde birçok değişiklikler yapmaktadır. Bu değişikliğin en önemli sebebi Batı toplumunun gittikçe dünyevileşmesi (sekülerleşmesi) olgusudur. Değişikliğin en köklüsü ise 1963-65 yılları arasında yapılan Vatikan Konsilinde alınan kararlardır. Burada fazla ayrıntıya girmeden din dersi programındaki tarihi gelişim ele alınacaktır.

“Takrir (anlatma) dönemi” denilen ve 1960’lı yıllara kadar süren din öğretiminde, Katolik dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarının öğrencilere aktarılması önem taşıyordu. Bunun için de “İlmihal yöntemi” denilen dinî bilgilerin ezberlenmesi esasına dayanan bir öğretim esastı. Bu dönemde, din adamları^[61] tarafından verilen din derslerinde öğretilen konulardan bazıları şunlardı: günlük ibadetler, ayinler, dualar, umut, bağışlama, acıma, günah çıkarma vb. Okuldaki din dersleri, izcilik, arkadaş grupları gibi çeşitli gençlik hareketleri ve Hristiyan eylemleri ile destekleniyordu. Bu dönemde dersler benzeşik (homojen) bir yapıya sahip Hristiyan öğrencilere göre düzenlenmişti.^[62]

Ancak, 1960’lı yıllara geldiğinde Kilise, toplumdaki değişime ayak uydurmak için din dersi programında ve öğretim yöntemlerinde değişiklikler yapmaya başladı. 1960 ile 70 yılları arasında uygulanan din öğretimine “Dogmalara yakın” (kerygmatische) öğretim adı verildi.^[63]

Teknolojinin damgasını vurduğu 1970’li yıllarda, basın yayın, televizyon ve sinemanın etkisi sonucu toplumda büyük değişiklikler yaşanmaya başladı. Toplum, kısa sürede daha önceleri görmediği bir lükse ulaştı. Daha önce diğer yaşam biçim ve görüşlerine kapalı olan insanlar dışa açıldılar ve diğer ülkelere yapılan geziler arttı. Yine aynı dönemde pozitivist felsefenin ve bilim anlayışının etkisi ile toplumda dinden uzaklaşma, dünyevileşme ve değerlerde değişimin hızlandığı görülmektedir. Artık, evlilik dışı beraber oturma, evlenmeden çocuk sahibi olma yaygınlaşıyor ve eşcinsellik toplumda daha dikkat çekici hale geliyordu. Bu dönemde halkın Kiliseden uzaklaşıyor ve topluma “hoşgörü, özgürlük” vb. yeni değerler hakim olmaya başlıyordu. Bunlara, ailelerin parçalanması, boşanmaların artması da ilave edilebilir. Bütün bunların sonucu Katolik Kilisenin eski gücünün sarsıldığı ve bir azınlık dini haline geldiği söyleniyordu.^[64]

Toplumdaki bu hızlı değişime paralel olarak din dersi programı da kendisini yeniliyor ve bunu 1972 ve 1982 yıllarında yapılan ders programlarına yansıtıyordu.^[65] Artık Kilise, toplumun çoğulculuğu ve kendileri dışındakilerin düşünce ve inançlarına saygı anlayışını kabulleniyor ve söylemini değiştiriyordu.^[66] Sadece söylemini değil din dersinin amaçlarını da değiştiriyor, artık ilmihal yöntemi ve dogmalara yakın din öğretimi anlayışı, yerini “varoluşçu” (existentialiste)^[67] anlayışa bırakıyordu. Aynı şekilde din adamlarının okul

yönetimlerinden ve öğretmenliklerinden yavaş yavaş uzaklaşıyorlardı. Daha önce din adamlarının dışında din dersi öğretmeni kabul edilmezken, sınıf öğretmenleri ve din dersi formasyonu almış herkesin öğretmen olmaları anlayışı benimsenmeye başlanıyordu.^[68] Yeni anlayışa geçmek çok kolay olmuyor ve “din dışında her şey öğretiliyor” vb. itirazlar yapıyordu.^[69]

Varoluşçu din öğretimi anlayışı demek, “somut hayata dayalı ya da gerçek hayata yakın” bir Hristiyan öğretimi demektir.^[70] Bu anlayışa göre, din dersi, inanan ve inanmayan herkese hitap edecek, öğrencilerin inanmalarını öngörmeyecek ve asla Kilisenin inançlarını empoze etmeyecektir.^[71] Yeni din dersinin amacı, “insanlığın kültür ve tarihinde bir olgu olarak Hristiyanlığı göstermek ve keşfettirmek” tir.^[72]

Kilise din dersi anlayışını değiştirmek zorunda kalmıştır. Çünkü artık yeni yetişen gençlik bir din dersi müfettişi tarafından şöyle tanımlanmaktadır: “Hristiyan olsun olmasın şimdiki gençleri etkileyen kelimeler; müzik, kaset, volkmen, gece eğlencesi, giyim-kuşam, Coca-Cola vb. dir.” Yine aynı müfettiş, günümüz toplum yapısının sonuçlarını şöyle açıklıyor; “Boşanmış çiftler, parçalanmış aile yapısı, anne ve babasının terkettiği çocuklar, çok değişik düşünce bombardımanına tutulan insanlar, göreceli hale gelmiş (rölativizme) ahlaki değerler vb.”^[73]

Ders Programının Modeli veya Şekli

Katolik din dersi ile ilgili, resmi okullarda uygulanan bir ilköğretim bir de ortaöğretim ders programı bulunmaktadır. Genel olarak bu iki program model olarak birbirine benzemekle birlikte bazı ayrıntılarda değişiklikler vardır.

Her şeyden önce ders programlarının bizdeki programlarda epeyce farklı olduğunu belirtmek gerekir. Programlar, bizdeki gibi hangi derste hangi konuyu ne kadar işleyeceğine dair emirler içermemektedir. Programlar çerçeve program şeklinde olup öğretmene rehberlik etmek üzere hazırlanmıştır.

İlkokul Katolik din dersi programının içinde şunlar bulunmaktadır.^[74]

1. Giriş: İlkokul programının içinde din dersinin yeri.
2. Okuldaki dersin başka yerlerde (kurs ve kurumlarda)ki derslerden farkı.
3. Dersin pedagojik esasları. A. Özgür bir eğitim. B. Hristiyan inancına ve hayatına bağlı bir eğitim. C. Geçmiş birikime bağlı ve güncelleştirilmiş bir eğitim. D. Öğrencinin katılımı ve keşfetmesini sağlayan bir eğitim. E. Bireysel ayrılıklara önem veren bir eğitim. F. Diğer derlerle uyumlu bir eğitim. G. Sürekli uyumu sağlayıcı bir eğitim. H. Güler yüzlü ve hoşgörülü bir eğitim.

4. Programın ana noktaları: Din dersini geliştirmesi gereken 4 yetenek şudur; A. Dinî metinleri tanımak. B. Kilise inancını anlamak ve açıklamak. C. Hristiyan hayatını oluşturan ana değişkenleri anlamak ve açıklamak. D. Yavaş yavaş, sorumlu bir Hristiyan olarak davranmaya başlamak.

5. Etkinlikler. Bu bölümde dersin amaçları, ilkökullerine göre sıralanmaktadır. İlkokul ikişer yıllık üç kademededen (2+2+2) oluşmaktadır. Burada amaçlar verilirken hangi kademedede ne oranda üzerinde durulacağı açıklanmaktadır. Konunun iyice anlaşılması için aşağıya bir örnek alınmıştır.

İlkokul Katolik din dersinin amaçlarının programda yer alış biçimi.

Amaçlar	6-8	8-10	10-12
---------	-----	------	-------

	Yaş	Yaş	Yaş
Kutsal metinleri görmek, dokunmak ve genel olarak tanımak	yoğun	orta	orta
Tevrat ve İncili ana noktaları ile tanımak		yoğun	orta
Dört İncili ve bölümlerini tanımak		yoğun	orta
Tevrat'ta anlatılan kuralları ve peygamberleri tanımak		az	yoğun
Kutsal Kitaptan bir metni günümüze göre yorumlama		az	az
Bir İncil metnini yeniden açıklamak; sözle	yoğun	orta	orta
Bir İncil metnini yeniden açıklamak; resimle	yoğun	orta	orta
Bir İncil metnini yeniden açıklamak; jest ve mimikle	yoğun	orta	orta

Ortaöğretim ders programı:^[75]

Ortaöğretim ders programı kitabı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ders ve program hakkında genel açıklamalar yer almıştır. Burada açıklanan esasların ilkinde dersin Hristiyan karakterli bir eğitim olduğu belirtilmekte ve alt başlıklarda “Hz. İsa'nın kişiliğinde Tanrıyı aramak” ve “Hz. İsa'yı O'nu gören havarilerinin şahitliklerinde ve Kilisede keşfetmek” şeklinde açıklanmaktadır. Bu bölümün ikinci başlığı “Hayata bağlı bir öğretim”dir. Az ileride açıklanacağı gibi bugünkü programın en önemli özelliği hayata yakın bir Hristiyanlık öğretimini hedeflemesidir. Bu bölümde hayata yakın bir öğretimin ne olduğu açıklanmaktadır. Üçüncü başlıkta aynı ilköğretimdeki gibi dersin okul dışında verilen eğitimden farkı açıklanmaktadır. Son olarak programın nasıl kullanılacağı açıklanmaktadır.

Programın ikinci bölümü “Geçiş” adını almakta ve burada genel ortaöğretim programı açıklanmaktadır. Bu bölümde ikişer yıllık üç kademededen (2+2+2) oluşan genel ortaöğretim programı verilmektedir. Önce her kademedede öğrenim gören öğrencilerin psikolojik durumları üzerinde durulmakta ve öğretmenin nasıl davranacağına ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Sonra konuların ana başlıkları verilmekte ve dersin işlenişi ile ilgili tavsiyelere geçilmektedir. Buradaki konu başlığı, sadece o sınıfın konu başlığı olup, bizim programlarımızdaki ünite başlıklarından bile geneldir.

Programın üçüncü bölümünde II. tip öğretim ile mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının programı verilmektedir. Kitabın ekler bölümünde de Katolik inancının temel esasları ve ayinleri kısaca açıklanmaktadır.

Dersin İçeriği veya Konuları

İlkokuldaki Katolik din dersinin içeriği veya konularına gelince, yukarıda da belirtildiği gibi program çok belirgin bir konu mecburiyeti getirmemektedir. Genel olarak dersin amaçlarından yola çıkılarak ilkokulda daha çok başta Hz. İsa olmak üzere Tevrat ve İncil'de geçen peygamber kıssalarına yer verilmektedir. Hz. İsa^[76] anlatılırken Katolik inancının temel özellikleri ve ibadetleri de açıklanmaktadır. Yine günlük dualar ve ilahiler de öğretilmektedir.

Ortaöğretimde, dersin içeriği günlük olaylara Hristiyan bakış açısını vermeyi amaçlamaktadır. Yukarı sınıflara doğru gittikçe felsefi bir karakter kazanan ders konuları daha çok öğretmenin seçimine göre şekillenmektedir. Ayrıntılarını ekler kısmında

görebileceğimiz, ancak bir fikir vermesi açısından, ders programı, hazırlanan ders kitaplarındaki başlıklar ve yaptığım gözlemlerden^[77] çıkardığım bazı konu başlıkları şöyledir;

Ortaöğretim 3. Sınıf: Kimlik sorunu. 4. Sınıf: Hristiyan bakışı ile hayatın anlamı sorusu. 5. Sınıf: Toplum içinde yaşamak. Başkaları ile ilişkiler. 6. Sınıf: Günümüzde Hristiyan inançları. Çağdaş düşünceler karşısında Kilisenin durumu.

Görüldüğü gibi program öğretmenlere geniş bir çerçeve çizmekte dersin konularını, işlenişini, araç ve gereçlerini, değerlendirmesini yani ayrıntısını öğretmene bırakmaktadır. Öğretmenler istedikleri metni ve konuyu seçmekte ve derse getirmektedir. Öğretmen televizyonda izlediği bir filmi öğrencilere gösterebilmektedir. Yine öğretmen okuduğu bir kitap, gazete veya dergiden seçtiği bir yazıyı fotokopi ile çoğaltarak öğrencilere dağıtmaktadır. Bunun sonucu aynı dersin aynı sınıfında bir öğretmenin öğrettiği bilgilerle diğerinki birbirini tutmayabilmektedir. Genel amaç ve konu başlığı aynı olmakla birlikte ayrıntı çok farklı olabilmektedir.^[78]

Ders Kitap, Araç ve Gereçleri

Yukarıda belirtildiği gibi Anayasa gereği Belçika'da eğitim öğretim serbesttir ve her türlü müdahale yasaktır. Bu anlayış çerçevesinde ders kitap ve diğer ders araç-gereci üretilmesi, çoğaltılması ve pazarlaması da serbesttir.

Piyasada din dersinde öğrencilerin kullanacakları ders kitapları ve bunlarla ilgili öğretmen rehber kitapları bulunmaktadır. Ancak, din derslerinde öğrencilerin bizde olduğu gibi ders kitabı kullanma alışkanlıkları pek yoktur. Öğretmenler ders programlarında belirtilen genel esaslar çerçevesinde istedikleri konuyu sınıfa getirmektedirler. Genelde öğretmenler çeşitli kitap, ansiklopedi, gazete, dergi vb. yerlerden seçtikleri parçaların fotokopilerini öğrencilere dağıtmaktadır. Öğretmenler kendi tercihlerine göre video, bilgisayar vb. ders araç-gereçlerini sıklıkla kullanmaktadırlar. Bir öğretmenin derste kullanacağı her türlü malzemeyi seçme hakkı vardır. Çünkü bu konuda Bakanlığın her hangi bir müdahalesi yoktur.^[79]

İşte bir eğitimcinin tavsiye ettiği ders araçları listesi şöyledir: Panolar, afişler, İncil, kasetler, çizgi romanlar, takvim, dua cetveli (listesi), harita, oyun kartları, haç, kilisede yakılan mum, Hristiyan azizlerinin resimleri, fişler, çiçek, kukla, mikrofon, yap-boz.^[80]

Öğretim Yöntemleri

Derslerde çoğunlukla öğrencilerin derse katıldıkları aktif öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Öğretmenin anlatımının yanında rol oynama yöntemi ve bireysel öğrenme yöntemleri gibi çağdaş öğretim yöntemleri yaygındır.^[81] Öğrencinin kendi kendine öğrenmesinin teşvik edilmesi ve aktüaliteyi izlemesi amacıyla ders, sürekli günlük olaylarla bağlantılı olarak işlenmektedir. Yine aynı amaçla öğrencinin gazete ve dergileri izlemesi, kütüphanelerde çalışması için ödevler verilmektedir. Öğrencinin bireysel öğrenmesi üzerinde önemle durulmaktadır.

Bir yazarın^[82] sıraladığı sınıfta yapılabilecek etkinlikler şunlardır:^[83]

1. Grup çalışması.
2. Fotoğraf okuma. (Bir resim ya da fotoğrafta anlatılanların öğrenciler tarafından açıklanması.)
3. Beyin fırtınası.^[84]
4. Pano hazırlama.
5. Görsel ve işitsel araçlar kullanma.
6. Yazılı dokümanlar kullanma.

7. Öğrencilerin duygu ve düşüncelerinden yararlanma (onları analiz etme).^[85]

Bunların yanında, özellikle ilkokulda, Kutsal metinleri öğretme önemli bir yer tutmaktadır. Kutsal metinlerin öğretilmesinde çizgi film, çizgi roman, film, resim, ses kaseti gibi ders araçlarından yararlanılmaktadır. Metinlerin öğretiminde, öğretmenin anlatmasından çok öğrencilerin bizzat derse katılarak konuyu günümüz anlayışına göre yorumlamaları üzerinde ısrarla durulmaktadır.^[86] Bir kutsal metin öğretiminde bir önceki yorumların aktarılması, bir de özgürce yeni bir yorumla aktarmak yolları kullanılmaktadır.^[87] Metin incelemesinde, önce öğrencinin metin öğrenmeye karşı psikolojik olarak alıştırılması, güdülenmesi gerekir. Daha sonra metnin çözümlemesinde (analizinde) izlenen yol şudur:

A. Metnin yapısal çözümlemesi: Metinde ne anlatılmaktadır? İçinde geçen kelime ve kavramlar nelerdir? vb.

B. Metnin tarihi yönden çözümlemesi.

C. Diğer metinlerle arasındaki ilişkisi yönünden çözümleme.

D. Metnin çağdaş yorumlar açısından çözümlemesi. Burada metinlerin yorumlarının güncelleştirilmesi ve nasıl uygulamaya geçirileceği üzerinde durulmaktadır.^[88]

Öğrencilerin Durumu ya da Din Dersinin Başarısı

İstatistiklere göre, Belçika’da öğrencilerin yarısından çoğu Kilise okullarında okuduğu için direk olarak Katolik Din dersini seçmiş olmaktadır. Bu sayıya, diğer resmi ve özel okullarda öğrenim gören ve Katolik Din dersini seçen öğrencilerin de katılması ile öğrencilerin % 70’ten fazlasının Katolik Din dersi okuduklarını görüyoruz. Özellikle Kilise okullarında, anaokulundan itibaren yoğun bir dinî atmosfer içinde olan ve ilk ve orta dereceli okullarda haftada en az 2 saat din dersi okuyan öğrencilerin, bu derse ve derste öğretilen inanç ve görüşlere karşı tutumları ise, yapılan anketlere göre pek de olumlu sayılmaz. İşte bir anket sonucuna göre öğrencilerin durumları şöyledir.^[89]

İnanıldığını söyleyenler % 32 (tüm öğrenciler içinde), % 40 (Kilise okullarında);

Ateist % 9 (tüm öğrenciler içinde);

Agnostik % 25 (tüm öğrenciler içinde), % 20 (Kilise okullarında)

Kararsız % 21 (tüm öğrenciler içinde) , % 18 (Kilise okullarında);

Beni İlgilendirmiyor %9.

Aynı öğrencilere, önem verdikleri değerler sorulduğunda % 90 oranında; görüş alışverişi, diyalog, hayattan yararlanma, iyi bir dünya için mücadele, özgür düşünce olduğunu söylemişlerdir. Öğrenciler, % 72 oranında Kiliseyi sevmiyorlar. Kiliseyi sevmediğini söyleyen lise son sınıf öğrencilerinin oranı ise 76’dır.

Diğer bir ankete göre^[90] Kilise okullarında inanların oranı % 40’tır. Bu inanan öğrencilerin ise % 20’si düzenli, % 22’si arada sırada ibadet ettiklerini söylemişlerdir. Yine bu öğrencilerin yarısı, ilkokulda aldıkları din eğitimini zevksiz ve uzaklaştırıcı bulmaktadırlar. Bu anketi nakleden ders müfettişi, sonuçlarını şöyle yorumlamaktadır.^[91]

“Dünyevileşmiş (sekülerize) bir gençlik.

Diyalog isteyen bir gençlik.

Kendi çıkarını düşünen ve aynı zamanda diğerlerine de açık bir gençlik.

Ahlaki, dinî ve ideolojik çoğulcu bir gençlik.

Metafizik ve sosyal sorunlarla ilgili bir gençlik.

İyi bir dünya isteyen bir gençlik.

Genel olarak tüm derslere karşı ilgisiz, din dersine karşı daha az ilgisiz bir gençlik”.

İLK VE ORTAÖĞRETİMDE AHLAK DERSİ PROGRAMLARI

Ahlak dersinin öğretim programları, Eğitim Bakanlığınca oluşturulan komisyonlarca yapılmaktadır. Şu anda, Ahlak dersine ait iki tane program bulunmaktadır. Bunlardan ilkokullarda uygulanan ders programı 1981 yılında yayınlanmıştır. Orta dereceli okullarda uygulanan program ise 1976 yılına aittir. Ancak 6 yıldır çalışan bir komisyon, 1997 yılında lise 5.6. sınıfın programlarını yeniden yapmıştır. Diğer sınıflar için de çalışmalar devam etmektedir. Bu yazıda şimdi, programın ayrıntıları, programın modeli, dersin amaç ve felsefesi, konuları şeklinde açıklanacaktır.

Ahlak Ders Programının Modeli ya da Şekli

Ahlak dersinin programlarına baktığımızda, her iki programın da ilk bölümleri aynı başlıkları taşımaktadır. İşte ilk ve orta dereceli okul Ahlak ders program kitaplarında yer alan ortak başlıklar:

Genel ilkeler ve uyarılar.

Dersin amaç ve ruhu.

Ahlak psiko-pedagojisi.

Öğretim ilke ve yöntemleri.

Ders konuları.

Ders araç-gereçleri.

Derste yapılabilecek etkinlikler.

Dersle ilgili yardımcı kitaplar ve adresler.

Programda, konuların veriliş şekli, ilk ve orta dereceli okula göre farklılık arz etmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından her iki programdan birer küçük örnek verilecektir.

İlkokul Ahlak ders programındaki konulardan bir bölüm.^[92]

Konu Başlığı: Bağımsız bir kişiliğe sahip olmak.

Amaç: Çocuk, çevresindekilere karşı ilgili olacak bir yeteneğe sahip olacak.

Amaçlar	1	3	5
	.2. sınıf	.4 sınıf	.6. sınıf
Başkalarına zarar vermeksizin davranmak.		Orta	yoğun
Doğayı sevmek.	az	orta	orta
Doğaya saygılı olmak ve savunmak.	az	orta	orta
Sanatı sevmek.	az	orta	yoğun
Sanata saygı göstermek ve savunmak.		az	orta

Konu Başlığı: İnsancıl (hümanist) bir topluma doğru.

Amaç: Çocuk hoşgörülü davranma yeteneğine sahip olacak.

Amaçlar	1.2.	3.4	5.6.
	sınıf	sınıf	sınıf
Kendinden başkalarına karşı ilgili olmak.	az	orta	yoğun
Kendinden küçük ve zayıflarla iletişim kurmak.		orta	yoğun
Kendinden küçük ve zayıfları anlamak.	az	orta	yoğun
Uyum içinde ve kavgacı olmanın sebeplerini			az

Orta dereceli okullar Ahlak ders programındaki konulardan bir bölüm.^[93]

1.2. sınıfın amaçları: Öğrencilerde geliştirilmesi gereken yetenekler;

1. Bir sorunu (problemi) tanımlamak.
2. Sorunun çeşitli yönleri ile ilgili sorular sormak (ahlak sorunlarına giriş yapmak).
3. Sorunla ilgili bilgiler toplamak.
4. Sorunun çözümünü tartışmak ve konu ile ilgili öneriler geliştirmek.
5. Sorunun çözümü ile ilgili bir yol seçmek.

Ahlaki değer: Değişim.

Konu başlıkları: Ahlak dersi okuldadır.

Okul toplumdadır.

Dersle ilgili tartışma konularından bazıları:

1. Ahlak dersinden ne bekliyorsun?
2. Nazik olmak, becerikli olmak: Ahlak dersinin işi midir?
3. Ahlak dersinin ortamı: Öğretmenin ve öğrencilerin rolleri nedir?
4. Okula gitmek bir şans mıdır?
5. Okul, toplumun bir minyatürü müdür?
6. Bir kural, empoze mi edilmeli yoksa seçilmeli mi?
7. Genel öğretim, teknik öğretim ve meslek öğretim okulunda okumak bir seçim sonucu mudur yoksa bir zorunluluk mudur?
8. Özel okul, resmi okul, çoğulcu okul mu? (Hangisini tercih edersiniz.)
9. Okul ve televizyon paralel mi? (aynı şeyler mi?)
10. Okul bilgilendiriyor, eğitiyor ya da bozuyor mu?

Ahlak Dersinin Amaç ve Felsefesi

Belçika'da Ahlak dersinin programı, son elli yıl içinde ana amaç aynı kalarak birçok değişikliğe uğramıştır. Değişmeyen genel amaç şudur: Öğrencileri, özgür düşünce uygulamaları içinde, bağımsız, sorumluluk ve hoşgörü sahibi bir kişi olarak eğitmek.^[94]

1960'lı yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Belçika'da da Dewey (1859-1952) ve Claparede (1873-1940) tarafından ortaya atılan aktif okul ve aktif öğretim yöntemleri düşünceleri Ahlak ders programlarını etkilemiştir. Bu yıllarda “öğrencilerin derslere aktif katılımı, özgürce düşüncelerini açıklayabilme, problemlere gerçekçi yaklaşım” gibi düşüncelerin, aktif okulun bir parçası olarak Ahlak dersine girdiğini görüyoruz.^[95]

1976 yılında yapılan yeni Ahlak dersi programında ise, o dönemde eğitime hakim olan “insancıl (hümanist) eğitim akımının etkisi görülmektedir. Bu akım içinde Ahlak dersinde “kişisel sorumluluk, davranışların geliştirilmesi, değerlerin ortaya çıkarılması” ön plana çıkmıştır. Bu dönemde ahlak dersinin Jean Piaget (1896-1980) ve Kohlberg'in ahlaki gelişim psikolojisi ile ilgili düşüncelerinden etkilendiği görülmektedir. Aynı dönemde, öğretimde grupla öğretim yöntemleri çokça kullanılmaya başlanmıştır.^[96] O yıllardan beri, insancıl (hümanist) ve özgür öğretim düşüncesi çerçevesinde, derslerde öğrencilere hiç bir düşünceyi empoze etmeksizin, değerlerin tartışma yöntemleri ile ortaya çıkarılması üzerinde durulmaktadır. Yine “ahlaki ikilem” ilkesi çerçevesinde örnek olay ve drama (rol oynama) yöntemleri ile öğrencilere ahlaki doğruları buldurma da derste en çok kullanılan yollardandır.

1997 yılında lise 5. ve 6. sınıfların tamamlandığı yeni Ahlak ders programında açıklanan 5 genel amaç şunlardır.

1. Doğru yolu (gerçeği) bulma sağduyusuna sahip olma.
2. Tek bakış açısından kurtulma yeteneği.
3. Düşünceye açık olmak.
4. Değerlere, kurallara ve bilgilere karşı yapıcı ve eleştirel bir yaklaşım.
5. Hayatın anlamını sorgulama.

Belçika’da bugünkü, genelde tüm resmi eğitim, özelde de ahlak eğitiminde belirlenen 5 değer şudur: İnsancılık (hümanizm), vicdan özgürlüğü, çoğulculuk, açıklık, demokrasi.^[97]

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Ahlak dersi resmi belgelerde “laik ahlak ya da dinî olmayan/inançsız (non confessionnel)” ahlak şeklinde geçmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi bu derste herhangi bir dinle ilgili konular öğretilmediği gibi başka bir düşünce de empoze edilmeyecektir. Bu, ilkokul Ahlak ders programında şöyle açıklanmıştır:^[98]

“Ahlak dersi bir zorlama değil midir? Bu program, hiç bir dogma ve doktrini kabule zorlamayı amaçlamamaktadır. Şayet bu olmazsa inanmayanların ahlaki olma özelliği kalmazdı.”^[99] *“Bu dersin 3 temel amacı; eleştirel düşünce eğitimi, iletişim kurma alıştırmaları yapma ve işbirliği içinde çalışma uygulamaları (pratiği) yapmaktır.”*^[100] *“Bu program modern bir bakış açısıyla tasarlanmıştır. Bununla beraber, bireysel ahlak eğitimi görüşü ile sosyal ahlak eğitimi görüşünü ayırmak tehlikeli ve yapmacık olacaktır. Bu eğitim, çocuğun toplum içinde, bireysel davranışlarla, topluma uyumunu sağlamayı amaçlamaktadır. Kişinin kendisine öz güven ve bir topluma ait olma duygusu birbirinden ayrılmaz.”*^[101] *“İlkokuldaki Ahlak dersi, çocukları, kardeşlik, hoşgörü ve objektif bir merak duygusu ile, velilerinin istekleri doğrultusunda laik düşünce içinde, hiç bir yüce varlığa inanmaksızın ve mutlak temel bir düşünceye bağlı kalmaksızın, özgür düşünceye sahip bir yöntem üzerine yetiştirecektir. Bu eğitim, ergenliğe, bağımsızlığa ve sorumluluğa geçmekte olan çocukların kaygılarını yok edecek ve seçimlerine yardımcı olacak şekilde olacaktır.”*^[102] Yine ilkokul Ahlak dersi programının konularına baktığımızda iki ana başlık görüyoruz, bunlar; “Özgür bir kişiliğe doğru ve insancıl (hümanist) bir topluma doğru” dur.^[103]

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Ahlak dersi insancıl (hümanist) psikoloji ve eğitim anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu anlayışın temelinde ise üç felsefi görüş yatmaktadır, bunlar; varoluşçuluk (existentialisme), insancılık (hümanizm) ve fenomenoloji’dir.^[104] Burada, “ahlak dersi bir tanrı tanımaz (ateist) felsefe öğretimi midir?” sorusu akla gelebilir.^[105] Bu sorunun cevabı “hayır”dır. Yukarıda da belirtildiği gibi ahlak dersi tüm düşüncelerin empoze edilmesine karşıdır ve laiktir. Laiklik ise kimsenin dinî, felsefi, ideolojik düşüncesine karışmamak demektir. Nitekim bu husus Anayasa’nın 17. Maddesinde açıkça belirtilmiştir.

Ahlak Dersinin İçeriği ya da Konuları

Ahlak dersinin programında verilen konulara ve değerlere baktığımızda ilkokulda çocuklara basit görgü kuralları ile belli başlı ahlaki değerlerin verilmesinin ön plana çıktığını görüyoruz. Ortaöğretim (ortaokul ve lise) de ise, basit ahlak kuralları yerine ahlaki değerlerin felsefi temelleri verilmek istenmektedir. Yalnız burada dikkat etmemiz gereken en önemli nokta, değerlerin öğrenciler tarafından ortaya çıkarılmasıdır. Bu durum programın ayrıntısında açıkça görülmektedir.

İlkokulda Ahlak dersinin konuları iki ana başlık altında verilmektedir, bunlar, “Özgür bir kişiliğe doğru ve insancıl (hümanist) bir topluma doğru” dur. Bu başlıkların alt başlıkları ise şöyledir:^[106]

A. ÖZGÜR BİR KİŞİLİĞE DOĞRU.

1. Çocuğun, kişisel öz güveni kazanma yeteneğini kazanması.
2. Çocuğun, sebatlı olma yeteneğini kazanması.
3. Çocuğun, ihtiyatlı olma yeteneğini kazanması.
4. Çocuğun, ileriye sezme yeteneğini kazanması.
5. Çocuğun, tutumlu olma yeteneğini kazanması.
6. Çocuğun, cömert olma yeteneğini kazanması.
7. Çocuğun, namuslu olma yeteneğini kazanması.
8. Çocuğun, çevreye karşı duyarlı olma yeteneğini kazanması.
9. Çocuğun, sebatlı olma yeteneğini kazanması.

B. İNSANCIL (HÜMANİST) BİR TOPLUMA DOĞRU.

1. Çocuğun, saygı gösterme yeteneğini kazanması.
2. Çocuğun, kendi düşüncelerini başkalarına iletme yeteneğini kazanması.
3. Çocuğun, grubun düşüncelerine uyma yeteneğini kazanması.
4. Çocuğun, duygularını (arkadaşlarına, dostlarına ve sevdiklerine) açıklama yeteneğini kazanması.

5. Çocuğun, hoşgörülü olma yeteneğini kazanması.

6. Çocuğun, başladığı biri işi tamamlama yeteneğini kazanması.

7. Çocuğun, ilişkide bulunduğu kişi ya da varlıkları anlama ve kabul etme yeteneğini kazanması.

8. Çocuğun, başkalarıyla birlikte yaşama yeteneğini kazanması.

Ortaöğretim Ahlak dersinde işlenen konular ise ilköğretime göre daha teorik ve daha felsefi bir özellik kazanmaktadır. Yeni hazırlanan programda ise buna daha da ağırlık verildiği görülmektedir. Ortaöğretimin ilk iki kademesi olan gözlem dönemi (1.2. sınıf) ile yönlendirme dönemi (3.4.) sınıflarında okutulan konular ya da ahlaki değerler eski programda şöyle sıralanmıştır.^[107]

1.2. sınıfın ahlaki değerleri:

Değişim, kendisine ve diğerlerine saygı, başkalarının farklı düşüncelerine saygı, diğerlerindeki farklılıkları kabul, işbirliği ve ekiple çalışma ruhu ile dayanışma, özgür düşünce içinde doğruluk, bilinçli seçim yapma ve sorumluluk alma, verilen sözde durma.

3.4.sınıfın ahlaki değerleri:

Doğruluk (authenticité), hoşgörü, yardımlaşma, eşitlik ve özgürlük, bilinçli hareket etme, dinamizm, laiklik.

1997 yılında hazırlanan yeni ders programına göre belirleme dönemi 5. 6. sınıfta okutulan konular ve değerler şöyledir.^[108]

5. sınıfın konu ve değerleri:

I. Dünyada ben yalnız mıyım?

1. Kişisel kimlik :

a. Bireysellik ve evrensellik. b. Bağımsızlık ve doğallık (authenticité).

2. Kişisel kimlik ve dünya ile ilişkiler:

a. Dünya ile nesnel (objektif), ya da tarafsız (nötr) ilişkiler. b. Sosyal ve kişilerin dünyası ile ilişkiler. c. Öznel (sübjektif), ya da kendi kendisi ile ilişkiler.

II. Hangi toplumda yaşamak istiyorum?

1. Kişinin siyasal kimliği; yurttaşlık hakları ve görevleri.

a. Siyaset. b. Demokrasi. c. Siyasal gücün meşruluğu. d. Haklar. e. Görevler. f. Hakların evrenselliği. g. Hakların konuları. h. Hakların çatışması. ı. Adalet j. Çoğulculuk ve siyasal doktrinler; liberalizm, sosyal demokrasi, çevrecilik. k. Demokrasinin türevleri ya da sapmalar; bürokrasi, teknokrasi, hakimlerin yönetimi, medya dördüncü güç müdür?, yürütmenin yasama gücü üzerinde ağırlığı var mıdır?, ekonomizm. l. Milliyetçilik ve kozmopolitlik. m. Savaş ve barış.

6. sınıfta okutulan konu ve değerler:

I. Benim için gerçek (doğru) olan nedir?

1. Gerçek olarak kabul ettiklerim; apaçık belli gerçekler ve ön yargılar.

2. Gerçekler ve karşıtları: yanlış, yalan, kuruntu, görünüm.

3. Gerçeklik ve temelleri: efsane, vahiy ve ilhamla gelen gerçek, metafizik, eleştiri ve kökten reddetme.

4. Gerçeğin araştırılması: şaşırma, şüphe, gerçeklik ve yöntemler, mantık ve kanıtlama.

5. Gerçeklik türleri: bilimsel, ahlaki, hukuki, estetik.

6. Gerçeğin sunulması ve sınırları: öznellik (sübjektiflik), nesnellik (objektiflik), dogmatizmin tehlikesi, çoğulculuk ve hoşgörü.

II. Hayatıma anlam veren nedir?

A. Hayatın bir anlamı var mı?

1. Anlam ve anlamsızlık: a. anlam kelimesi ne demektir? b. Hayatın anlamı sorusu karşısında hangi tutumlar benimsenebilir? c. Varoluşçu felsefeye göre (fizik ötesi) kaygı nasıl açıklanabilir?

2. Yücelik (aşkınlık) ya da sonluluk mu?: a. Yücelik (aşkınlık) düşüncesi ve anlam.

b. Anlam krizi. c. Sonsuzluk içinde hayatın anlamı. d. Yücelik (aşkınlık) sorunun güncel ifadeleri nelerdir?

3. Mutluluk ve acı.

4. Hayatın anlamı olarak ahlak.

II. Hayatıma anlam vermek, nasıl?

1. Değerlerin ve anlamların yaratıcısı olarak insan: a. Her eylem anlam yaratıcısıdır. b. Bütün hayat yolları anlam yaratıcısıdır. c. Hayatım bir anlam yaratıcısıdır. d. Değerleri seçmek.

2. Özgürlük, sorumluluk ve yükümlülük: a. Kendi kendime karşı. b. Kendi bedenime karşı. c. Zamana karşı. d. Doğal dünyaya karşı. e. Başkalarına karşı. f. Harekete karşı.

Öğretim Yöntemleri ve Ders Araç Gereçleri

Ahlak derslerinde çoğunlukla öğrencilerin derse katıldıkları aktif öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Öğretmenin anlatımının yanında rol oynama yöntemi ve bireysel öğrenme yöntemleri yanında özellikle tartışma tekniklerinin yaygındır. Öğrencinin kendi kendine öğrenmesinin teşvik edilmesi ve aktüaliteyi izlemesi amacıyla ders sürekli günlük olaylarla bağlantılı olarak işlenmektedir. Yine aynı amaçla öğrencinin gazete ve dergileri izlemesi,

kütüphanelerde çalışması için ödevler verilmektedir. Öğrencinin bireysel öğrenmesi üzerinde önemle durulmaktadır.

Programlarında bahsedildiği gibi, ortaöğretim Ahlak ders programında her konu ile ilgili sorular yer almaktadır. Çünkü insancıl (hümanist), laik, varoluşçu ve özgür kişilik değerlerin öne çıktığı bir programda, öğrencilere belli konuların belletilmesi amaç olamaz. Öğrenciye değerleri buldurma, keşfetme alışkanlığı kazandırma kazandırabilmek için de öğretimde “buluş (keşfetme) yoluyla yaklaşımı” tercih edilmektedir.^[109]

Öğretim yöntemleri ile ilgili özellikle ders müfettişlerinin çalışmaları ve yayınları ile ders öğretmenleri desteklenmektedir. İşte bu yöntemlerden birisi de “Yelpaze Şeklindeki Ağaç” modelidir.^[110] Bu model, insancıl (hümanist) psikoloji ve eğitim akımı tarafından ABD’de ortaya konmuş ve Kanada’nın Fransızca konuşan Kebek (Québec) bölgesinde geliştirilmiştir.^[111] Bu modelin amacı ya da başlığı “7 Aşamada Değerlerin Açığa Çıkarılması”dır. Söz konusu 7 aşama şunlardır:

						7.Tekrar etmek
					6.Seçimlere göre	davranmak
				5.Doğrulamak		
			4. Değer	vermek		
		3.Sonuçları	değerlendirmek			
	2. Çözümler	(alternatifler)	arasından	seçim		
	Özgürce	seçim				

Derslerde kullanılan ve yine Kanada kaynaklı bir başka öğretme modeli de “Ahlaki İkilemler” adındadır.^[112] Örnek olay ve sorun çözme yöntemleri ile işlenebilecek “Ahlaki ikilemler” de bir toplumsal ahlaki sorun bulunmaktadır. Örneğin, anne babası ayrılmış bir çocuk, annesi ile kalmaktadır. Ancak, babası ile görüşen çocuğu, babası kandırarak yanına almak istemektedir. Bu sorunla ilgili öğrenciler bir örnek olayı ya okurlar, ya dinlerler, ya da filmden izlerler. Sonunda öğrencilere,” bu çocuk ne yapsın? Annesinin yanında mı babasının yanında mı kalsın?” diye sorularak tartışma başlatılır. Bu modelle ilgili Eğitim Bakanlığının da katkılarıyla yaptırılan onar dakikalık örnek olaylardan oluşmuş 9 adet filmi içeren bir videokaseti de derslerde kullanılmaktadır.^[113]

Yine öğrencilerin “değerlerin açığa çıkarılması” amacıyla birçok yayından birisi de “Benim Adam: Ben, Benim Gezegenim ve İnsanlar” ismini taşımaktadır.^[114] Adından da anlaşılacağı gibi bu modelde de öğrencinin değerleri keşfetmesi için olaylar bir adada geçmekte ve oradaki değerleri öğrenciler belirlemektedirler. Derslerde kullanılan öğretim yöntemleri ile ilgili benimsenen anlayış kendisini ölçme değerlendirme anlayışında da göstermektedir. Derslerle ilgili sınavlarda sorular ezbercilikten daha çok, kavramaya ve düşünmeye ve kişilik geliştirmeye yöneliktir. Bu kitapta açıklanan yöntemle ilgili bir adet sınav sorusu örneği Ek: 9’da verilmiştir.

Derslerde öğrencilerin konuşması için, çeşitli araç ve gereçler oldukça sık olarak kullanılmaktadır. Örneğin, öğretmen filmden bir bölüm ya da bazı resimler göstererek bunlarda neler anlatıldığını sormaktadır.

Ahlak dersinde, din derslerinde olduğu gibi ders kitabı kullanmamaktadır. Dersin içeriği öğretmenler tarafından programda belirlenen genel amaçlara göre güncel olaylarla bağlantılı olarak seçilmektedir. Öğretmenler, daha çok çeşitli kitap, ansiklopedi, gazete ve dergilerden seçtikleri malzemeleri fotokopi yoluyla çoğaltarak öğrencilere dağıtmaktadırlar. Aynı şekilde, öğretmenler eğitici buldukları herhangi bir filmi sınıfta izlettirmektedirler.

Program kitabında yer alan bazı ders araç ve gereçleri sıralanırken bir ahlak dersi sınıfında bulunması gerekli araçlarını şöyle sıralamaktadırlar; Yazı tahtası, afiş panosu, masa, dolap, dia (saydam) ve film projektörü, ekran, teyp. Derste kullanılan dokümanlar da şöyledir; fotoğraflar, dia pozitifleri (saydamlar), filmler, kasetler, disketler. Bir ahlak dersi kütüphanesinde bulunması gereken dokümanlar ise şöyledir; metinler, Gazete makaleleri, dergiler, öğrencilerin bireysel ya da grup halinde ürettikleri çeşitli çalışmalar.^[115]

SONUÇ (Özet)

1. Belçika Anayasasında okul açmanın herhangi bir kısıtlaması yoktur. İsteyen herkes istediği eğitimi yapabilir. Ancak, devletten yardım alabilmek ve devletin verdiği diploma veya belgelere denk belge vermek isteyenler, Eğitim Bakanlığının istediği şartları yerine getirmek mecburiyetindedirler. Bu çerçevede, isteyen istediği dinî eğitimi verebilir.

2. Okullar genel olarak resmi ve özel okullar olarak ikiye ayrılır. Resmi okullar, direkt Eğitim Bakanlığına, belediyelere ve il idaresine bağlı okullardır. Özel okullar ise, şahıs ve kurumlara aittir. Tüm okulların içinde, Katolik özel okullarının payı yarıdan fazladır. Kurallarına uyan tüm resmi ve özel okullar öğrenci başına belirlenmiş devlet yardımını alır. Yani masrafları devlet tarafından karşılanır.

3. Zorunlu öğretim, 6 ile 18 yaş arasını kapsar. Bunun 15 ya da 16 yaşına kadar olanı tam zamanlı öğretimdir. İlköğretim 6 ve ortaöğretim 6 yıldır.

4. Resmi okullarda, ilk ve ortaöğretim boyunca öğrenci haftada en az 2 saat olmak üzere Din ya da Ahlak derslerinden birisini seçerek okumak zorundadır. Seçmeli din dersleri, Katolik, Protestan, Ortodoks, Yahudi, İslâm dersleridir.

5. Resmi okullarda yukarıdaki din derslerinden herhangi birisini okumak isteyen bir öğrenci bile olsa ders açılmak zorundadır. Ancak Müslüman velilerin duyarsızlığı sonucu bir çok Müslüman çocuğu Katolik din dersi ya da ahlak dersi okumaktadırlar.

6. Resmi okullarda öğrencilerin dinî, ideolojik ve felsefi görüşlerine saygı göstermek Anayasa gereği zorunludur.

7. Katolik okullarında okuyan öğrenciler, bu okulu tercih ederek geldikleri için Katolik din dersini de direkt olarak seçmiş olmaktadır.

8. Özel okullar kendi öğretim programlarını, devletin programlarına yakın bir şekilde kendileri hazırlarlar. Yine bu okullar, öğretmenlerini kendileri seçerler.

9. Din derslerin programlarını ilgili dinin temsilcileri (Katolik Kilisesi vb.), ahlak dersinin programını ise Eğitim Bakanlığı yapar. İslâm dinini temsil edecek Kilise benzeri bir resmi kurum olmadığı için İslâm din dersinin programı bulunmamaktadır.

10. Ahlak dersinin ana felsefesi, “laiklik, demokrasi, insancılık (hümanizm), çoğulculuk ve varoluşçululuk” üzerine kurulmuştur.

11. Ahlak derslerinde özellikle öğrencilere herhangi bir düşünceyi empoze etmek yerine “değerleri kendilerinin keşfetmesi” hedef alındığından aktif öğretim yöntemleri kullanılmaktadır.

12. Din derslerinin felsefesinde son 40 yılda büyük değişiklikler olmaktadır. Genelde “dinî dogmalara yakın” ezberci (katetik) öğretimden, “hayata yakın”, varoluşçu din öğretime geçiş vardır.

13. Katolik okullarda giderek çoğulculuğu kabul etme anlayışı yaygınlaşmaktadır.

14. Katolik din derslerinde de ahlak dersi kadar olmasa da genelde aktif öğretim yöntemleri kullanılmaktadır.

15. Bizde olduğu gibi, hem din hem de ahlak derslerinin programlarında ders konularının ayrıntılarına girilmemiş, ana hatlar verilmiştir. Aynı şekilde her iki derste de ders kitabı kullanma zorunluluğu olmadığı gibi, ders kitabı kullanma fazla sık değildir. Bunun sonucu, günlük ders konularının seçimini öğretmenler kendileri yapmakta ve çoğunlukla fotokopi dağıtmaktadırlar.

16. Hem din hem de ahlak derslerinde, günlük konular iyi izlenmekte ve sınıfta tartışılmaktadır.

17. Öğrencilerin bireysel olarak öğrenmelerini teşvik amacıyla ödevlere, ev ve kütüphane çalışmalarına ve günlük gazete, dergi vb. yayınlarını izlemeleri üzerinde özellikle durulmaktadır.

18. Din ve ahlak derslerinde öğrencilere belli görüşleri empoze etmek yerine alternatif olarak sunmak amaçlanmaktadır.

19. Her iki derste de günümüz eğitim teknolojisinin sunduğu (film, resim vb.) ders araç ve gereçleri sıklıkla kullanılmaktadır.

20. Anaokulu, ilk ve ortaöğretimde ayrıca “Gösteri (Animasyon)” dersleri vardır. Bu dersler, Katolik okullarında “Ruhani gösteri” adı ile aynı din dersi gibi ya da din dersinde okutulan konuların bir uygulaması şeklinde yapılmaktadır.

21. Okul öncesi, ilk ve ortaöğretimde özellikle Katolik okullarda öğrenciler ara sıra kiliseye götürülerek dinî ayinler yaptırılmaktadır.

22. Katolik ana ve ilkokullarında dersler çoğunlukla dua ile başlamaktadır. Yine bu okullarda ve her sınıfta haç vb. dinî resim ve levhalar bulunmaktadır.

23. Devlet okullarının bir kısmında din ve ahlak dersleri için özel sınıflar vardır.

24. İstatistiklere göre ilk ve orta dereceli okullarda öğrenim gören öğrencilerin Flaman Topluluğunda yaklaşık % 30’u devlet okullarında, % 70’i Katolik okullarında, Fransız Topluluğunda yaklaşık yarısı devlet yarısı Katolik okullarında öğrenim görmektedirler.

25. İstatistiklere göre öğrencilerin Fransız Topluluğunda yaklaşık % 73’ü Katolik, % 1’i Protestan, % 0.2’si Yahudi, % 5’i İslam din derslerini ve % 20’si Ahlak dersini seçmektedir. Flaman Topluluğunda, Katolik din dersini seçenlerin oranı daha fazladır.

26. İlkokulda, din ve ahlak derslerini sınıf öğretmenleri ya da branş öğretmenleri tarafından verilmektedir. İlköğretimde görev yapan öğretmenler, üç yıllık eğitim yüksekokulu ya da dinî eğitimi veren enstitü mezunu olmak zorundadırlar.

27. Ortaöğretimde, din ve ahlak derslerine çoğunlukla branş öğretmenleri girmektedir. Bunun mümkün olmadığı yerlerde yakın branş öğretmenleri ders vermektedirler. Özel Katolik okullarında bazen papaz ve rahip/rahibeler de derse girmektedirler. Ortaöğretimde görev yapan öğretmenler en az 4 yıllık bir üniversite eğitimi almışlardır. Ancak İslam din dersi öğretmenleri içinde lise mezunları da çoktur.

28. Katolik yüksekokul ve üniversitelerinde, seçmeli Katolik din dersleri vardır.

29. Katolik ve Protestan Kiliselerine ait din adamı ve din dersi öğretmeni yetiştiren 2 ve 3 yıllık İlahiyat yüksekokulları ile 4 yıllık İlahiyat fakültelerinde ise mesleki din eğitimi verilmektedir.

30. Katolik okulların isimleri, genelde (Saint Michel, St. Gabriel vb.) din azizlerinin ismini taşımaktadır.

31. Eğitim kurumları genelde kız ve erkek karma eğitim vermektedir. Ancak, sadece kız, ya da sadece erkeklerin okudukları, ilk ve orta dereceli Katolik okulları bulunmaktadır.

32. Okullarda yapılan örgün eğitimin yanında, Kilisenin ve çeşitli dernek vb. kurumların hem dinî hem de (laik) ahlaki konulara yönelik kursları bulunmaktadır.

EKLER

EK:1

Fransız Topluluğu İlkokul Haftalık Ders Çizelgesi^[116]

Dersler	Sınıflar						
Fransızca							
Matematik							
Yol Güvenliği (Trafik)		/5	/5	/5	/5	/5	/5
Din Veya Ahlak							
Tarih					.5	.5	.5
Coğrafya					.52	.52	.5 2
Tabiat Bilgisi							
Beden Eğitimi Ve Spor							
El İşi Ve Resim		.5	.5	.5			
Müzik							
Yazı							
Yurttaşlık Eğitimi							
Serbest Program Saati					.5	.5	.5
Toplam		8	8	8	8	8	8

EK:2

İlkokul 1. Sınıf Katolik Din Dersi Kitabında Bulunan Bazı Konular.^[117]

1. Hz. İsa bir hastayı tedavi ediyor.
2. Hz. İsa çocuklara çok yakın.
3. Hz. İsa sağır-dilsiz bir insanı konuşturuyor.
4. Hz. İsa'nın doğuşu: Noel.
5. Hz. İsa havarilerini kurtuluş yoluna çağırıyor.
6. Hz. İsa günahkarları kabul ediyor.
7. Hz. İsa'ya ölmeden önce çektilen eziyetler ve öldürülüşü.

EK:3

İlkokul 3. Sınıf Katolik Din Dersi Kitabında Bulunan Bazı Konular.^[118]

1. İncil'den 3 kıssa.
2. İncil'de adı geçen kişilerden kimleri tanıyorsunuz?
3. Peygamberlerin hayatından kıssalar.
4. Hz. İsa müritlerinin ayaklarını yıkıyor.
5. Tanrı'yı seveceksin, insanları ve komşuları seveceksin.

6. Noel: Tanrı'nın hediyesi Hz. İsa.
7. Hz. İsa'nın ailesi.
8. Hz. İsa ve her şeyini feda eden dul ve yoksul kadın.
9. Hz. İsa'nın öldürülmesi ve çektiği sıkıntılar.

EK:4

İlkokul 4. Sınıf Katolik Din Dersi Kitabında Bulunan Bazı Konular.^[119]

1. Yaşayan taşlar. (Kilise veya ev yapımında kullanılan taşlar).
2. Rab benim için her şeyin en iyisini yaptı.
3. Ölüm bir geçiştir.
4. Ağır hasta olduğumuz zaman.
5. Kilise sürekli yürüyen, işleyen bir topluluktur.
6. Paul değişti.
7. Hz. İsa'nın yolu.
8. Hz. İsa bize "gel, beni izle" dedi.
9. Benim yolumdan yürü.
10. Bir macera yolculuğuna çıkmak.
11. Bizim hayatımız da bir maceradır.
12. Yoldan çıkmak ve yolu bulmak.
13. Rabb'in yemeğinin mutlu davetlileri.
14. Elhamdülillah Hz. İsa yaşıyor.
15. Hz. İsa bizim hayat ekmeğimizdir.
16. Hz. İsa'nın son yemeği.
17. Hz. İsa, kendisine gelenleri doyurdu.
18. Hz. İsa'nın duası ve seninki?
19. Ekmeğini paylaş.
20. 2000 yıl önceki Noel ve şimdiki Noel.
21. Evimizin bölümleri ve kilisenin sırlarını keşfediyoruz.
22. Vaftiz günü, evlilik töreni.

EK:5

Ortaöğretim 4. Sınıf Katolik Din Dersi Kitabında Bulunan Bazı Konular.^[120]

Kitabın başlığı: Tanrı (Hz. İsa) nın Ölmeden Önce Çektiği Sıkıntılar, İnsanın Çektiği Sıkıntılar; Hayatın Anlamı, İncillerin Yolları.

A. Hayata bir anlam aramak.

1. Anlam sorunu.
 2. Anlam aramada Tanrı sorunu.
- ##### *B. İsa Mesih'in yolunu izlemek.*
3. "Geliniz ve görünüz."
 4. O hayatını iyilik için verdi.
 5. O Tanrının Krallığını ilan etmek için geldi.
 6. O dağa yalnız başına ibadet etmeye çekiliyordu.
 7. O ölünceye kadar sevdi.
 8. Fakat Tanrı O'nu diriltti.
 9. "Sizin için ben kimim?"

C. Belgeler ve yöntemler.

10. Hz. İsa zamanında dünya.

11. Yeni Ahit eğitimi.

12. Ders araçları.

EK:6

Ortaöğretim 5. Sınıf Katolik Din Dersi Kitabında Bulunan Bazı Konular.^[121]

A. Başkalarıyla ilişki içinde yaşamak.

1. Başkalarıyla ilişkilerin düzgün olması.

2. Yasalar niçindir?

3. Beklentilerimiz ve umutlarımız.

B. İsa Mesih adına ilişki içinde yaşamak.

4. Kilise hayatı: insan için bir yol mudur?

5. İsa Mesih'e inanabilmek.

6. Hristiyan Cemaati.

7. Kiliseye ait yazılı belgeler.

8. Hristiyan cemaati, toplum ve adalet.

9. Karı-koca arasında sevgi ve evlenme töreni.

10. Ekmek-şarap ayini.

C. Metinler.

EK:7

Ortaöğretim 6. Sınıf Katolik Din Dersi Kitabında Bulunan Bazı Konular.^[122]

A. Zamanımıza karşı koyabilen iman.

1. İman, tanrı tanımazlık (ateizm) ve çağdaş kültür.

2. Tanrı tanımazlık ve inançsızlık: kısa bir tarihçe.

3. Toplumun gidişatı (toplumsal akımlar): Hristiyanlara sorular.

B. Zamanımızı anlamak.

4. Bir iletişim kuramı.

C. Günümüzde imanla bağlantımızı açıklamak.

5. İsa Mesih'le yeni bağlantı.

6. Sıkıntılar içindeki insan ve İsa Mesih'in selamı.

7. Dünyadaki kötülöklere (günahlara) karşı mücadelede yeni yollar.

8. Hz. İsa'nın diriliş, bunu gösteren resim ve yapılan yortu.

D. Hristiyan düşüncesi ile felsefi düşüncenin karşılaştırılması.

9. Yabancı (başkası) kimdir? Emmanuel Levinas'ın sorunu.

10. Tanrı yararlı mı?

E. Metin uygulamaları.

11. İmanı açıklamak için kelimeler.

F. Metinler.

EK:8

Brüksel Saint-Michel Kolejinde Bir Katolik Din Dersi Öğretmeninin Lise Sınıflarında Okuttuğu Konular. (1997-98 öğretim yılı)

4.sınıf:

1. Dünya dinleri ve mensuplarının dağılımı.

2. Sosyoloji ve günümüzde din duygusu.

3. Antropolog bakışı ile din.

4. Evrenin oluşumu (yaratılışı).
5. Evrim ve insanın yaratılışı.
6. İnsan vücudu, insan hayatı, insan ruhu ve kalbi.
7. İnsanın tarihi.
8. Dinler tarihi.
9. İtaat ve itaatsizlik.
10. Hz. İsa'ya itaat.
11. Yoksulluk: a. Maddi b. Manevi.
12. Görme özürlü insanların durumu ve onlara yardım.

6. sınıf:

A. TANRIYI ARAYAN İNSAN

1. Tanrıya niçin inanıyoruz?
2. Çağdaş tanrı tanımazlık (ateizm).
 - a. Ahlaki tanrı tanımazlık.
 - b. Bilimsel tanrı tanımazlık.
 - c. Freud ve Marx'ın düşünceleri.
 - d. Yapısalcılık (structuralisme).
 - e. Kötülük sorunundan kaynaklanan tanrı tanımazlık.
 - f. Nietzsche ve tanrının ölümü.
 - g. Feuerbach-Hegel'in düşünceleri.
 - h. Tanrının ölümünün ölümü.
3. Bilim ve iman.

B. İNSANI ÇAĞIRAN TANRI

4. Tanrının özellikleri.
5. Hz. İsa bizi özgürlüğe çağırıyor.
6. Özgürlük ve kötülük.
7. Kilise: Hayatı değiştirmek.

C. BİO-ETİK (BİLİMSEL AHLAK)

8. Bilimsel ahlakla ilgili felsefi ilkeler.
9. Bilimsel ahlakla ilgili dinî ilkeler.
10. Kişi ve kişinin sınırlılıkları.
11. Sınırlılıklar içindeki insan.
12. Embriyo bir kişi midir?
13. Ölüm hakkı (euthanasie: ötanazi).
14. Tıp ahlakı.
15. Atom ve hidrojen bombası ve nükleer silahlar.
16. Etik alanında 3 bilim dalı:
 - a. Metaetik ya da temel sorular.
 - b. Kural koyucu (normative) etik.
 - c. Parenetik (Parénéthique) ya da paranezetik (parénéséthique).

EK:9**Ortaöğretimde Ahlak Dersinden Yazılı Sınav Örneği^[123]**

Soyadı: AHLAK

Adı :

Sınıf :

Bireysel Çalışma: “Ada”

Bir Pasifik adasında, istememene rağmen X sayıdaki arkadaşınla birlikte (X= sınıftaki öğrenci sayısı) bulunduğunu hayal et. Bu adada, bir miktar yerli halk da bulunmaktadır.

Bu adada, aşağıdaki konularla ilgili olarak hayatı nasıl düzenlemek isterdin?

1. Siyasi düzen.

(Aşağıdaki soruları kendine sorabilirsin.)

- Kararları kim alacak?

- (Bir) kural ve yaptırımlar (ceza) olacak mı?

2. Ekonomik düzen.

- İş nasıl düzenlenecek? (Kim ne yapacak?)

- Mülkiyet hakkı türünün belirlenmesi (özel, ortak)

- Mesken (yerleşim) türünün belirlenmesi.

3. Erkek ve kadınların arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi.

- Şayet çocuklar varsa kim, nasıl eğitecek?

4. Yerli halkla ilişkilerin düzenlenmesi.

5. Ayinler, törenler ve bayramlar.

- Kimler belirleyecek, kimler düzenleyecek, kimler katılacaklar?

- Ne zaman, hangi vesile ile?

Her nokta için senin cevabının gerekçelerini gösteren sebepleri açıkla.

1.

2.

3.

4.

5.

EK:10**Ortaöğretim Ahlak Dersi Yazılı Sınavından Örnek^[124]**

Soyadı:

Adı : AHLAK

Sınıf :

Metin: B. Weerakoon'un Grandir Dans Un Monde en Changement”=“Değişen Bir Dünyada Büyümek” adlı eserinden “Mes Valeurs”=“Değerlerim” başlıklı yazısı.

1. Aşağıdaki cümleleri tamamlayınız.

-Değerlerimiz..... gösteriyor.

-Değerlerimiz nın sonuçlarıdır.

-Değerlerimiz e aittir.

2. Düzenlediğin taslağı yeniden oku (gözden geçir).

a. Aşağıdakilerden hangi değer (ler)e öncelik verirsin? (Yuvarlak içine alınız.)

-Dayanışma	-Özgürlük	-Kişilere saygı	-Adalet
-Çok maddi imkana sahip olma		-Hoşnut Olma.	-Düzenli olma
-Eşitlik	-Güvenlik	-Üretkenlik	-Bağımsızlık
-Sorumluluk	-Disiplin	-İtaatkarlık	-Hoşgörü
-Diğer Değerler.....			

b. Yuvarlak içine aldığın değerleri (öncelik ve önem sırasına göre) sırala.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

c. Yukarıda yazdığın cevaplardaki değerlerin, senin kendi değerlerin arasındaki yerini göster.

KAYNAKLAR

- Aerens, Luc, **En Toute Clarté**, Bruxelles 1996. Lumen Vitae Enstitüsü ders notu.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, **Almanya’da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, TDV Yayını, Ankara 1993, s.29 vd.
- Aydın, Mehmet Zeki, **Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi**, Karakoç Yay., Ankara 1998.
- Aydın, Mehmet, **Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili**, Konya 1991.
- Bastenier, Albert et Dassetto, Felice, **Enseignants et Enseignement de l’Islam au Sein de l’Ecole Officielle en Belgique**, Editeur CIACO, Louvain-la Neuve 1978.
- Bastien, Michel, “Un Nouveau Programme de Moral!”, **Eduquer Tribune Laïque**, No:20, Octobre 1997, Bruxelles.
- Bauberot, Jean, **Religions et Laïcité dans l’Europe des Douze**, Syros, Paris,1994.
- Bayraklı, Bayraktar, ‘İslâm ve Batı Felsefelerinde Varoluşçuluk’, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Yıl :1996, sayı :3, İstanbul, s.17-86.
- Bayraklı, Bayraktar, **İslâm’da Eğitim, Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli**, İFAV yay. İst. 1989.
- Bilgin, Beyza ve Selçuk, Mualla, **Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri**, Ankara 1991.
- Braekman, Madeleine, **L’enseignement Religieux Scolaire en Belgique: Quels Problèmes? Quel Avenir?**, Institut Calvin, Bruxelles 1997.
- Centre d’Action Laïque, **Espace de Libertés**, no:243 bis, Bruxelles 1996.
- Centre d’Action Laïque, **Les Cultes en Belgique et l’ Argent des Pouvoirs Publics**, Bruxelles 1993
- Communauté Française de Belgique, **L’Enseignement en Chiffres 1994-1995**, Bruxelles.
- Çakmakoglu, Ahmet, **Belçika’da Yaygın ve Örgün Din Eğitimi Hakkında Kısa Bilgi ve Buradaki Türklerin Din Eğitiminin Mevcut Durumu**, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi basılmamış bitirme tezi, İzmir 1987.
- Demontry, Annie et Gourle, Marc, **Mon Ile: Moi, Ma Planète et les Hommes**, Publication de Cedil, Bruxelles 1990.
- Dvornik, Francis, **Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a**, Fransızcaya çev. Soeur Jean-Marie O.P., Türkçeye çev. Mehmet Aydın, T.T.K. Basımevi, Ank. 1990.
- Entre Vues, **Cassette Vidéo les Dilemmes Moraux**. Bruxelles 1990.
- Entre Vues, **Numéro Spécial Pour les professeurs de Morale, les Dilemmes Moraux**, Bruxelles, Juin 1990.
- Ernsens, Eddy, “A Propos de la Situation de l’Enseignement Religieux en Belgique”, **L’Enseignement Religieux: Questions Actuelles**, Novalis, Cerf, Lumen Vitae, Québec (Canada) 1996.
- Florkin, Etienne, “Mission de l’Ecole Chrétienne: Accent Nouveaux”, **Lumen Vitae**, yıl:1996, sayı:4, s.401.
- Fossion, André (Collection dirigée par), **Guide Méthodologique pour l’Enseignement Religieux au Cycle Secondaire**, Lumen Vitae, Bruxelles.1990, s.17-28.
- Fossion, André (Collection dirigée par), **Il a Bien Fait Toutes Choses, Guide Pédagogique**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1992.

Fossion, André (Collection dirigée par), **Il a Bien Fait Toutes Choses, Cahier de l'Enfant**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1992.

Fossion, André (Collection dirigée par), **Qui est le Plus Grand? Cahier de l'Elève**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1995.

Fossion, André (Collection dirigée par), **Qui est le Plus Grand? Guide Pédagogique, 3eme année primaire**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1995.

Fossion, André (Sous la Coordination d'), **Passion de Dieu Passion de l'Homme**, De Boeck, Bruxelles 1983.

Fossion, André (Sous la Coordination d'), **Passion de Dieu Passion de l'Homme, le Sens de la Vie, Chemins Evangéliques**, De Boeck, Bruxelles 1985.

Fossion, André, **Dieu Toujours Recommence, Essai sur la Catéchèse Contemporaine**, Lumen Vitae, Bruxelles 1997.

Güngör, Ali İsmail, **Vatikan Misyon ve Diyalog**, Ank. 1997.

Hasquin, Hervé, **Histoire de la Laïcité (Principalement en Belgique et en France)**, PUB, Bruxelles, 1981.

Laurent, Jean-Paul., "Ecole Chrétienne? Dis-moi Quel est Ton Projet de Société", **Lumen Vitae**, yıl:1996, sayı:4, Bruxelles 1996.

Lauwerys, Josef A., Varış, Fatma ve Neff K., **Mukayeseli Eğitim**, Ank., 1979, A.Ü.E.B.F. Yay.

Legros, Cathy, **L'Arbre en Eventail**, Edition d'Entre Vues, Bruxelles tarihsiz.

Manco, Altay et Ural, "Les Turcs de Belgique: le Repli Communautaire comme Dynamique d'Intégration?", **Les Annales de Autre Islam no:3 Turc d'Europe... et d'Ailleurs**, İNALCO-ERISM, Paris 1995, s.111-123.

Martin, Jean-Paul, "La Belgique: de l'Affrontement Laïques-Confessionnelles au Pluralisme Institutionnel", Jean Bauberot, **Religions et Laïcité dans l'Europe des Douze**, Syros, Paris 1994, s.33-37.

Ministère de l'Education National Direction Générale de l'Organisation des Etudes. **Morale, Reforme Pédagogique de L'Enseignement Primaire**. Bruxelles 1981.

Ministère de l'Education National et de la Culture Française, **Religion Catholique, Programme Enseignement Secondaire**, Bruxelles 1982.

Ministère de l'Education Nationale de la Communauté Française, "L'Enseignement Officiel: Des Valeurs a' Partager", **Convergences**, Mai 1997, No:26, Bruxelles.

Ministère de l'Education Nationale, Organisation des Etudes. Ministère de la Communauté Française, **Programme de Religion Catholique Dans les Ecoles Primaires Officielles**, Bruxelles 1993.

Ministère de l'Education Nationale, Organisation des Etudes. Ministère de la Communauté Française, **Enseignement Secondaire Programme du 3eme Degré, Programme du Cours de Morale 5e et 6 e années**, Bruxelles 1997.

Ministère de l'Education Nationale, Organisation des Etudes. **Morale, Programme Enseignement Secondaire**. Bruxelles 1976.

Ministère de l'Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de la Communauté Français de Belgique**, Bruxelles 1994.

Ministère de l'Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de La Communauté Français de Belgique**, Bruxelles.

Ministère de l'Education de la Recherche et de la Formation, Direction d'Administration de l'Organisation des Etudes, **Enseignement Primaire de la Communauté Française Matières et Programmes**, Bruxelles 1996.

Nolf, Charles, **Ou en est le Cours de Religion dans le Secondaire? Texte de la Conférence**, Le 26 Mai 1986 a' l'Eglise Saint Etienne (Rixensart), (basılmamış konferans metni Brüksel St. Michel Koleji Kütüphanesinde bulunuyor).

Office Central du Représentant du Conseil Supérieur des Ecoles Européennes, **Les Ecoles Européennes**, Bruxelles tarihsiz.

Office des Publications Officielles des Communautés Européennes, **A la Découverte de l'Europe**, Italy 1996.

Öcal, Mustafa, **İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları**, İst.,1994.

Plissart, Marie Carmel et Hanquet, Marie-Jeanne, **Reste Avec Nous, Seigneur, Catéchèse Pour la 4 eme Primaire**, Cahier de l'Elève, Lumen Vitae, Bruxelles 1979.

Renaerts, Monique, "L'Islam Institutionnel et les Normes Lies a' l'Expression du Culte", **Guide de la Personne Etrangère Suppl. 7**, Chapitre 10 Religion, Bruxelles 1997, s.63-115.

Roba, Catherine, "Les Ecoles Européennes et les Cours de Religion", **Lumen Vitae**, Mars 1992, no:1, Bruxelles, s.76-85.

Selçuk, Mualla, **Çocuğun Eğitiminde Din Motifler**, TDV. Yayını, Ankara 1990.

Sevinç, Abdullah, "Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğuna Girerse", **Diyanet Dergisi**, c:25, sayı:1, Ankara 1989, s.107-108.

Tavukçuoğlu, Mustafa, 'Belçika'da Eğitim ve Din", **Diyanet İlmî Dergi**, c.33, sayı:1, Ankara 1997, s.83-106.

Tavukçuoğlu, Mustafa, "Belçika'da İslâm Din Eğitimine Genel Bir Bakış", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı:3, İst. 1996, s.207-224.

Türk-Danış a.s.b.l., **Les Choix a' l'Ecole Secondaire**, Bruxelles 1996.

Uğurlu, Şemsettin, **L'enseignement Religieux et les Problèmes des Enseignants de Religion Islamique en Belgique**, Université de Mons-Hainaut, Faculté des Sciences Psycho-Pedagogique' de hazırlanan mezuniyet sonrası öğretim için hazırlanmış basılmamış tez, Mons 1996.

Vif l'Express, 27 Mai 1994.

DİPNOTLAR

^[1] Bu araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından 25.10.1997 ile 27.1.1998 tarihleri arasında 3 ay Türkiye Bilimler Akademisine verilen “Sosyal Bilimlerde Doktora Sonrası Yurtdışı Araştırma Bursu” ile Belçika’da bulunduğu sırada derlenmiştir.

^[2] C.Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi.

^[3] Josef A. Lauwerys, F.Varış ve K. Neff, **Mukayeseli Eğitim**, Ank.,1979, A.Ü.E.B.F. Yay. s.5.

^[4] Communauté Française de Belgique, **L’Enseignement en Chiffres 1994-1995**, Bruxelles.

^[5] Office des Publications Officielles des Communautés Européennes, **A la Découverte de l’Europe**, Italy 1996, s.7-70.

^[6] Aynı yer.

^[7] Aynı yer.

^[8] Anayasanın 127. Maddesi.

^[9] Fransız Topluluğu Eğitim Bakanlığı, aynı zamanda Almanca konuşulan bölgelerdeki okullarla da görevlidir.

^[10] Özel okul açma şartları için bak. Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de la Communauté Français de Belgique**, Bruxelles 1994, s.14.

^[11] Bunlara bir örnek Avrupa Okullarıdır. Avrupa Topluluğunda görev yapanların çocuklarının okuduğu 3 adet okul vardır. Office Central du Représentant du Conseil Supérieur des Ecoles Européennes, **Les Ecoles Européennes**, Bruxelles, tarihsiz. Bu okullardaki din derslerinin durumu için bak; Catherine Roba, “Les Ecoles Européennes et les Cours de Religion”, **Lumen Vitae**, Mars 1992, no:1, Bruxelles, s.76-85.

^[12] Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de La Communauté Français de Belgique**, Bruxelles 1994, s.131.

^[13] Kaynak, Flaman Topluluğu Eğitim Bakanlığı.

^[14] Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de la Communauté Français de Belgique**, Bruxelles 1994, s.40; Türk-Danış a.s.b.l., **Les Choix a’ l’Ecole Secondaire**, Bruxelles 1996, s.4-14.

^[15] Öğrenci 15 yaşına kadar orta ikinci sınıfı geçememişse 16 yaşına kadar tam zamanlı bir okula devam etmek zorundadır.

^[16] Belçika’da bulunduğum (1997 yılı) sırada 55-60 kişiden oluşan bir Katolik Alman cemaat üyeleri ile karşılaşmıştım. Bunlar Alman eğitim sisteminin çocuklarını bozduğu gerekçesi ile çocuklarını Alman okullarına göndermiyorlardı. Bu cemaat Belçika’daki ev öğrenimi yasasından yararlanarak çocuklarını kendileri yetiştirmek için Belçika’ya gelmişlerdi.

^[17] Mustafa Öcal, **İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları**, İst.,1994, s.140-141.

^[18] Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de la Communauté Français de Belgique**, Bruxelles 1994, s.15.

^[19] Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation Secrétariat Général, **Le Système Educatif de la Communauté Français de Belgique**, Bruxelles 1994, s.15-16.

^[20] Jean Bauberot, **Religions et Laïcité dans l’Europe des Douze**, Syros, Paris, s.259.

^[21] Madeleine Braekman, **L'enseignement Religieux Scolaire en Belgique: Quels Problèmes? Quel Avenir?**, Institut Calvin, Bruxelles 1997, s.1.

^[22] Jean-Paul Martin, "La Belgique: de l'Affrontement Laiques-Confessionnels au Pluralisme Institutionnel", Jean Bauberot, **Religions et Laïcité dans l'Europe des Douze**, Syros, Paris,.1994, s.34.

^[23] Monique Renaerts, "L'Islam Institutionnel et les Normes Lies a' l'Expression du Culte", **Guide de la Personne Etrangère Suppl. 7, Chapitre 10 Religion**, Bruxelles 1997, s.64.

^[24] Bauberot, age., s. 259.

^[25] **Vif l'Express**, 27 Mayıs 1994 sayısında yayımlanan anketten aktaran, Braekman, age., s.5.

^[26] Bu sorun Almanya başta olmak üzere, hemen hemen tüm Batı Avrupa ülkelerinde vardır. Almanya'daki benzer sorunlar için bak; Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, T.D V. Yayını, Ankara,1993, s.29 vd.

^[27] Belçika'da din işlerine Adalet Bakanlığı bakmaktadır.

^[28] Yürütme Kurulu diye tercüme edilen kurulun adı Fransızca "Exécutif des Musulmans de Belgique" dir. Bu kurul, önceleri Teknik Komite adı ile anılıyordu. Belçika'da İslâm dinin durumu ve Müslümanların diğer çalışmaları ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bak; Monique Renaerts, "L' Islam Institutionnel et les Normes Lies a' l'Expression du Culte", **Guide de la Personne Etrangère Suppl. 7, Chapitre 10 Religion**, Bruxelles 1997, s.64vd.; Altay et Ural Manco, "Les Turcs de Belgique: Le Repli Communautaire comme Dynamique d'Intégration?", **Les Annales de Autre Islam no:3 Turc d'Europe... et d'Ailleurs**, İNALCO-ERISM, Paris 1995, s.111-123. Mustafa Tavukçuoğlu, "Belçika'da İslâm Din Eğitimi Genel Bir Bakış", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı:3, İst. 1996, s.207-224 ve Belçika'da Eğitim ve Din", **Diyanet İlmi Dergi**, c.33, sayı:1, Ankara 1997, s.83-106.

^[29] Martin, agm., s.29.

^[30] Hervé Hasquin, **Histoire de La Laïcité (Principalement en Belgique et en France)**, PUB, Bruxelles,1981, s.138.

^[31] 1995 yılı Katolik Okullar Genel Konseyi'nin açıklamasını nakleden, Luc Aerens, **En Toute Clarté**, Bruxelles 1996. Lumen Vitae Enstitüsü ders notu, s.3; Eddy Ernens, "A Propos de la Situation de l'Enseignement Religieux en Belgique", **L'Enseignement Religieux: Questions Actuelles**, Novalis, Cerf, Lumen Vitae, Québec (Canada) 1996, s.25.

^[32] Braekman, age.,s.20.

^[33] Bir Belçikalı eğitimci ile aramızda geçen şu konuşma tartışmaya biraz açıklık getirebilir. Eğitim kararlarının merkezinin nerede olduğunu sorduğumda Bakanlığın adresinin başka olduğunu ancak asıl merkezin ise Rue de Guimar no:1 (yani Gimar sokağı 1 numaradaki Katolik Okullar Genel Merkezi) olduğunu söylemiştir.

^[34] Tavukçuoğlu, Belçika'da İslâm Din Eğitimi Genel Bir Bakış adlı makale, s.92.

^[35] Özel okul açmak serbesttir. Ancak devlet yardımı almanın şartları özetle şöyledir; 1. Bakanlığın eğitim yapısını benimsemelidir. 2. Yasayla belirlenmiş veya Bakan tarafından onaylanmış bir programı uygulamalıdır. 3.Topluluğun yapacağı kontrol ve denetlemeyi kabul etmelidir. 4. Tüm sorumluluğu almış bir kişi veya kurum tarafından düzenlenmiş olmalıdır. 5. Bölüm, seviye ve sınıflara göre belirlenmiş, en az öğrenci sayısına uyulmalıdır. Ancak Bakan bazı durumlarda ayrıcalık tanıyabilir. 6.Sağlık ve temizlik yönünden uygun bir yerde öğretim

yapılmalıdır. 7. Öğretim için gerekli araç gerece sahip olmalıdır. 8. Öğretim etkinliklerini bir binada yapmalıdır. Ancak, bazı özel durumlarda aynı belediye sınırları içinde olmak şartıyla bir kaç binada öğretim yapılabilir. 9. Öğrencilerin hayatını tehlikeye sokmamak için gerekli yetişmiş personele sahip olmalıdır. 10. Yasayla belirlenmiş tatil takvimine uymalıdır. **Le Système Educatif de la Communauté Français de Belgique**, s.14.

^[36] Napolyon döneminden kalan, 8 Nisan 1802 tarihli ve halen yürürlükte olan bir kanuna göre, Belçika'da devlet tarafından maaş ödenen din görevlisi sayısı şöyle belirleniyor; Yaşı, cinsi, tabiiyeti ve dini ne olursa olsun her 600 kişi için bir kilise, her 400 kişi için küçük kilise (chapelle) yapılıyor. Her 600 kişilik bir yerleşim alanı piskoposluk bölgesi oluyor ve bir din görevlisi atanıyor. Piskoposluk bölgesinin nüfusu 200 kişi artarsa bir papaz daha atanıyor. 1990 yılı itibariyle Belçika'da 4120 piskoposluk bulunuyor ve bunların 272'sinin kadrosu boş bulunuyormuş. Yine aynı yıl, Belçika'da toplam 6900 din görevlisi kadrosu varmış. Bu rakam yaklaşık 1450 kişiye bir din görevlisi kadrosu demektir. Centre d'Action Laïque, **Les Cultes en Belgique et l'Argent des Pouvoirs Publics**, Bruxelles 1993, s.12.; 1993 yılı bütçesinden dağıtılan yardımlar şöyledir; Katolikler 2 trilyon 625 milyar Belçika Frangı, Laik Ahlak dersi temsilcileri 80 milyon, Protestanlar 75 milyon, Yahudiler 23 milyon, Anglikanlar 20 milyon, Müslümanlar 2,5 milyon. Braekman, age., s.4-5. Görüldüğü gibi sayıları, Yahudilerin 9 katı, Protestanların üç katından fazla olan Müslümanlar en az yardım almaktadır. Bunun en önemli sebebi Müslümanları temsil eden Kilise benzeri bir resmi kurumun olmamasıdır.

^[37] Centre d'Action Laïque, **Espace de Libertés**, no:243 bis, 1996 'dan nakleden, Braekman, age. s. 7.

^[38] Ernens, agm., s.24.

^[39] Martin, agm., s.35.

^[40] Ernens, agm., s.28.

^[41] Abdullah Sevinç, "Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğuna Girse", **Diyanet Dergisi**, c:25, sayı:1, Ankara 1989, s.107-108.

^[42] Ernens, agm., s.25.

^[43] J.P. Laurent, "Ecole Chrétienne? Dis-moi Quel est Ton Projet de Société", **Lumen Vitae**, yıl:1996, sayı:4, Bruxelles 1996, s.389.

^[44] Ernens, agm., s.30.

^[45] Konsille ilgili ayrıntılı bilgi için bak; Francis Dvornik, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, Fransızca'ya çev. Soeur Jean-Marie O.P., Türkçe'ye çev. Mehmet Aydın, T.T.K. Basımevi, Ank. 1990, s.83-100.; Mehmet Aydın, **Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili**, Konya 1991, s.51-98.; Ali İsmail Güngör, **Vatikan Misyon ve Diyalog**, Ank. 1997, s.38-117.

^[46] Etienne Florkin, "Mission de l'Ecole Chrétienne: Accent Nouveaux", **Lumen Vitae**, yıl:1996, sayı:4, s.401.

^[47] Florkin, a.g.m. s.401.

^[48] Aereens, a.g.e., s.4.

^[49] Age., s.6.

^[50] Age., s.15-20

^[51] Bu okulların en eski ve etkili Katolik Cizvit cemaatine bağlı ve şu anda içinde 2 enstitüsü olan Brüksel'deki Lumen Vitae Enstitüsüdür.

^[52] Braekman, age.,s.13.

¹⁵³¹ Tavukçuoğlu, Belçika'da İslâm Din Eğitime Genel Bir Bakış adlı makale, s.220.

¹⁵⁴¹ İslâm din dersinin Katolik okullarda okutulması ilke olarak benimsenmesine rağmen, velilerin ısrarcı olmamaları ve okulların bu konuda isteksiz olması gibi nedenlerden olsa gerek uygulama fazla yaygın değildir.

¹⁵⁵¹ 17 kişilik kuruldaki 4. Türkün kim olacağı konusunda Türk cami cemaatleri kendi aralarında anlaşamadıkları için atanmamıştır.

¹⁵⁶¹ Renaerts, a.g. m. S.87.

¹⁵⁷¹ Belçika'da İslâm Din dersleri ile ilgili olarak bak. Semsettin Ugurlu, **L'enseignement Religieux et les Problèmes des Enseignants de Religion Islamique En Belgique**, Université de Mons-Hainaut, Faculté des Sciences Psycho-Pedagogique' de hazırlanan mezuniyet sonrası öğretim için hazırlanmış basılmamış tez, Mons 1996; A. Bastenier et F. Dassetto, **Enseignants et Enseignement de l'Islam au Sein de l'Ecole Officielle en Belgique**, Editeur CIACO, Louvain-La Neuve 1978; Ahmet Çakmakoğlu, **Belçika'da Yaygın ve Örgün Din Eğitimi Hakkında Kısa Bilgi ve Buradaki Türklerin Din Eğitiminin Mevcut Durumu**, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi basılmamış bitirme tezi, İzmir 1987.

¹⁵⁸¹ Ministère de l'Education de la Recherche et de la Formation, **Annuaire Statistique 1993-1994**, Bruxelles 1995, s.200.

¹⁵⁹¹ Ministère de l'Education de la Recherche et de la Formation, **Annuaire Statistique 1993-1994**, Bruxelles 1995, s.217.

¹⁶⁰¹ Flaman Topluluğundaki okullardaki din ve ahlak derslerinin programları, dil sorunu nedeni ile araştırılmamıştır. Yukarıda açıklanan derslerin statüleri tüm ülkedeki okullar için geçerlidir. Ancak programların ayrıntılarında küçük farklılıklar bulunabilir. Kendileriyle görüştüğüm ilgiler, programları hazırlayan Kilise, Bakanlık vb. kuruluşlar birbiri ile dayanışma içinde olduğu için Fransız ve Flaman Topluluğunda uygulanan din ve ahlak ders programlarının fazla farklı olmadığını söylemişlerdir.

¹⁶¹¹ Katolik mezhebine göre insanlar iki gruba ayrılırlar; 1: din adamları (dinî insanlar), bunlar da ayin yöneten papazlar ile ayin yönetemeyen rahip ve rahibelerden oluşur. 2: Laikler; Katolik Kilisesinin inançlarını kabul edenlerdir. Bunlar da kilisede ayinlere katılanlar/dindarlar (pratiquant) ve ayinlere katılmayanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Laik kelimesi ayrıca tanrı tanımazlar (ateistler) ve agnostikler (tanrının var veya yokluğu konusunda görüş bildirmeyenler) için de kullanılmaktadır.

¹⁶²¹ Charles Nolf, **Ou en est le Cours de Religion Dans le Secondaire? Texte de la Conférence**, Le 26 Mai 1986 a' l'Eglise Saint Etienne (Rixensart), (basılmamış konferans metni Bruksel Saint. Michel Koleji Kütüphanesinde bulunuyor), s.1.

¹⁶³¹ Nolf, a.g.m., s.2.

¹⁶⁴¹ Nolf, a.g.m., s.3.

¹⁶⁵¹ Nolf, a.g.m., s.5.

¹⁶⁶¹ Ernens, agm., s.25.

¹⁶⁷¹ Varoluşçu eğitim anlayışı ile ilgili geniş bilgi için bak; Bayraktar Bayraklı, 'İslâm ve Batı Felsefelerinde Varoluşçuluk', **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Yıl :1996, sayı :3, İstanbul, s.17-86.

¹⁶⁸¹ Nolf, a.g.m., s.8.

¹⁶⁹¹ Nolf, a.g.m., s.7.

^[70] Nolf, a.g.m., s.5.

^[71] Fossion, a.g.e., s.12.

^[72] Fossion, a.g.e., s.31.

^[73] Nolf, a.g.m., s.10.

^[74] Ministère de l'Education National et de la Culture Française, **Programme de Religion Catholique dans les Ecoles Primaires Officielles**, Bruxelles 1993.

^[75] Ministère de l'Education National et de la Culture Française, **Religion Catholique, Programme Enseignement Secondaire**, Bruxelles 1982.

^[76] Hristiyan inancına göre, Hz. İsa, bir peygamber değil, tanrıdır.

^[77] 1997 yılında ziyaret ettiğim ve görüştüğüm din dersi öğretmenlerinden aldığım bilgilere göre.

^[78] Örneğin, ben Müslüman olduğum için bazı öğretmenler Katolik din dersinde İslâm dini ile ilgili öğrettiklerini bana gösterirken bazıları bu konuya hiç girmediklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili iki örnek daha vermek istiyorum. Bir lisede Katolik din dersinde Cezayir olayları tartışıldı. Bir başka lisede bana bir öğrenci, Aralık 97 de gündemde olan "Türkiye'nin Avrupa topluluğu ile ilişkilerini dondurması olayı hakkında ne düşündüğümü" sordu. Bazen okula konunun uzmanı çağrılarak, bazen de ilgili yerlere gidilerek konuyla ilgili bilgi alınmaktadır. Bunlara örnek olarak şunları aktarmak istiyorum. Bazen ders müfettişiyle, bazen okul müdürüyle görüşerek, bazen de direkt ders öğretmenin kabul etmesiyle ben derslere girerek ders izlediğim gibi, derslerin çoğunda öğrencilerle sohbet ettim. Bir okulda öğretmenler kuruluna katıldım. Bir Katolik Kız lisesinin din dersi öğretmeni Ramazan ayı olması dolayısıyla okulun yanında bulunan bir Faslı Müslüman'a ait olan fotokopi bürosuna öğrencilerle geldi. Büro sahibi ve ben Ramazan ayı ve oruç hakkında öğrencilerin sorularını cevaplandırdık.

^[79] Derste kullanılan filmlerden örnekler almak için öğretmenlere ilgili filmlerin isimlerini istediğimde, kendilerinin çoğunlukla televizyonlardan kopya ettikleri filmleri kullandıklarını söylediler.

^[80] André Fossion (Collection dirigée par), **Qui est le Plus Grand? Guide Pédagogique, 3 eme année primaire**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1995, s.249-250.

^[81] André Fossion vd., **Guide Méthodologique pour l'Enseignement Religieux au Cycle Secondaire**, Lumen Vitae, Bruxelles 1990, s.17-28.

^[82] Aynı zamanda din dersi müfettişi.

^[83] Fossion, Guide, s.93-106.

^[84] Bu ve diğer öğretim yöntemlerinin uygulanışı ve ders araç-gereçlerinin kullanımı ile ilgili bak; Mehmet Zeki Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi**, Karakoç Yay., Ankara 1998.

^[85] Öğrencilerin Duygu ve Tecrübelerinden Yararlanma Yaklaşımı ile ilgili geniş bilgi için bak; Beyza Bilgin ve Mualla Selçuk, **Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri**, Ankara 1991 ve Mualla Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV. Yayını, Ankara 1990.

^[86] Fossion, Guide, s.73-80.

^[87] André Fossion, **Dieu Toujours Recommence, Essai sur la Catéchèse Contemporaine**, Lumen Vitae, Bruxelles 1997, s.140.

^[88] Fossion, Dieu, s.141-148.

^[89] Fossion, Guide, s.7-8.

^[90] Nolf, a.g.m., s.11-12.

^[91] Nolf, a.g.m., s.12.

^[92] Ministère de l'Education National Direction Générale de l'Organisation des Etudes. **Morale, Reforme Pédagogique de L'Enseignement Primaire.** Bruxelles 1981, s.58-69.

^[93] Ministère de l'Education Nationale, Direction Générale de l'Organisation des Etudes. **Morale, Programme Enseignement Secondaire.** Bruxelles 1976, s.47-49.

^[94] Michel Bastien, "Un Nouveau Programme de Moral", **Eduquer Tribune Laïque**, No:20, Octobre 1997, Bruxelles, s.17.

^[95] Bastien, a.g.m.,s.17-18.

^[96] Bastien, a.g.m.,s.18.

^[97] Ministère de l'Education Nationale de la Communauté Française, "L'Enseignement Officiel:Des Valeurs a Partager", **Convergences**, Mai 1997, No:26, Bruxelles, s.3.

^[98] **Morale, Reforme Pédagogique de L'Enseignement Primaire.** Bruxelles 1981.

^[99] A.g. program, s.7.

^[100] A.g. program, s.8.

^[101] A.g. program, s.9.

^[102] A.g. program, s.13.

^[103] A.g. program, s.47-61.

^[104] Cathy Legros, **L'Arbre En Eventail**, Edition d'Entre Vues, Bruxelles, tarihsiz, s.7. Bu felsefi akımların din eğitimi düşünceleri için bak; Bayraktar Bayraklı, **İslâm'da Eğitim, Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli**, İFAV yay. İst. 1989, s.30-94.

^[105] Bu soruyu, 1997 yılında Bruksel'de bir çok Ahlak dersi öğretmenine ve yukarıdaki dipnotta adı geçen, ortaöğretim Ahlak dersi müfettişi Cathy Legros'ya sordum. Aldığım cevap, bunun bir suç olduğunu yani öğretmenin tanrı tanımazlık (ateizm) ya da din düşmanlığı propagandası yapamayacağı şeklinde oldu. Yine aynı müfettişe bu suçla ilgili soruşturma yapıp yapmadıklarını sordum ve bir iki defa olduğunu söyledi.

^[106] **Morale Reforme Pédagogique de l'Enseignement Primaire**, s.49-73.

^[107] Ministère de l'Education Nationale, Organisation des Etudes. **Morale, Programme Enseignement Secondaire.** Bruxelles 1976, s.47-127.

^[108] Ministère de la Communauté Française, **Enseignement Secondaire Programme du 3eme Degré, Programme du Cours de Morale 5e et 6 e années**, Bruxelles 1997.

^[109] Bu ve diğer öğretim yaklaşım, yöntem ve teknikleri için bak, Mehmet Zeki Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi**, Ankara 1998.

^[110] Cathy Legros, **L'Arbre en Eventail**, Bruxelles, tarihsiz, Entre Vue dergisi yayını.

^[111] Legros, a.g.e. s.12.

^[112] Bu model "Ahlak Öğretmenleri İçin Dergi" olarak çıkan derginin bir özel sayısında tanıtılarak ders örnekleri verilmiştir. **Entre Vues, Numéro Spécial Pour Les professeurs de Morale, Les Dilemmes Moraux**, Bruxelles, Juin 1990.

^[113] Entre Vues, **Cassette Vidéo les Dilemmes Moraux.** Bruxelles 1990. Bu filmde örnekler için bak. Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler**, s.111-112.

^[114] Annie Demontry et Marc Gourle, Mon Île: **Moi, Ma Planète et les Hommes**, Publication de Cedil, Bruxelles 1990.

^[115] Morale Reforme, s.92-93.

^[116] Ministère de l'Éducation de la Recherche et de la Formation, Direction d'Administration de l'Organisation des Études, **Enseignement Primaire de la Communauté Française Matières et Programmes**, Bruxelles 1996, s.10.

^[117] André Fossion (Collection dirigée par), **Il a Bien Fait Toutes Choses, Guide Pédagogique**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1992.

André Fossion (Collection dirigée par), **Il a Bien Fait Toutes Choses, Cahier de l'Enfant**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1992.

^[118] André Fossion (Collection dirigée par), **Qui est le Plus Grand? Cahier de l'Elève**, De Boeck et Lumen Vitae, Bruxelles 1995.

^[119] Marie Carmel Plissart et Marie-Jeanne Hanquet, **Reste Avec Nous, Seigneur, Catéchèse pour la 4ème Primaire**, Cahier de l'Elève, Lumen Vitae, Bruxelles 1979.

^[120] André Fossion (Sous la Coordination d'), **Passion de Dieu Passion de l'Homme, le Sens de la Vie, Chemins Evangéliques**, De Boeck, Bruxelles 1985.

^[121] André Fossion (Sous la Coordination d'), **Passion de Dieu Passion de l'Homme**, De Boeck, Bruxelles 1983.

^[122] André Fossion (Sous la Coordination d'), **Passion de Dieu Passion de l'Homme**, De Boeck, Bruxelles 1983.

^[123] Annie Demontry et Marc Gourle, **Mon Ile: Moi, Ma Planète et les Hommes**, Publication de Cedil, Bruxelles 1990, s.34.

^[124] Annie Demontry et Marc Gourle, **Mon Ile: Moi, Ma Planète et les Hommes**, Publication de Cedil, Bruxelles 1990, s.35.